

Edward Clottens (1891-1961), Vlaamsgezind christen-democraat en pacifist

HERWIG DE LANNOY

Figuren als Edward Clottens bepaalden mee het ingrijpend proces van vervlaamsing en democratisering van het maatschappelijk leven in het algemeen en het katholieke partijapparaat in het bijzonder. Edward Clottens bekleedde nooit een politiek mandaat, maar tekende desondanks mee het beleid uit naast de 'bekende' personaliteiten Philip Van Isacker en Alfons Verbist. De Nieuwe Orde leek voor velen een bekoorlijke uitdaging, maar Clottens liet zich niet tot collaboratie verleiden, en kon daardoor na de Tweede Wereldoorlog in Vlaamse kringen met gezag nieuwe sympathie opwekken voor de IJzerbedevaarten en hun boodschap. Niettegenstaande schaarse persoonlijke documenten scheidt een nadere kennismaking met deze figuur een beeld van de Vlaamse beweging die hem ondertussen vergeten is.¹

Jeugd, oorlogstrauma en loopbaan

Edward Julius Bernard Clottens werd op 15 mei 1891 in Mechelen geboren. Zijn vader, Jozef Clottens, werkte als bankwerker-monteur aan het Mechelse Arsenaal; zijn moeder Maria Wauters was strijkster en baatte tot 1910 in de gezinswoning een kleine herberg uit. Edward was de vijfde van zes kinderen: Jozef (°1881), over wie verder meer, Pauline (°1884), Emiel (°1886), een (hulp)onderwijzer, Frans (°27 juli 1888), een doctor in de Wijsbegeerte die na zijn priesterwijding in 1913,

1. Met dank aan Em. Prof. Dr. Lode WILS voor zijn motiverende steun bij het onderzoek. Slechts twee beknopte biografische artikelen zijn verschenen: J. LEBEER, *Clottens, Edward*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 3, Brussel, 1968, kol. 167-168; K. HEMMERECHTS, *Clottens, Edward*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 1, Tielt-Utrecht, 1973, p. 304. Dit laatste werd voor de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, die momenteel in voorbereiding is, door mijzelf herschreven. Er bestaat geen verzameling 'papieren Clottens', maar vele documenten zijn terug te vinden in diverse depots.

onderpastoor werd in Herselt en daar op 15 februari 1923 overleed, en Louisa (°1894), die Frans in 1920 volgde naar Herselt, en nadien bij Edward inwoonde tot aan diens overlijden.²

De grootste invloed onderging Edward van zijn tien jaar oudere broer Jozef. Die was, na middelbare studies aan het Klein Seminarie in Mechelen, in 1901 in dienst getreden als klerk bij de Spoorwegen. Dankzij zijn organisatietalent klom hij op naar een verantwoordelijke functie bij het Algemeen Secretariaat van Spoorwegen, PTT en Zeewezen. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog bereikte hij met zijn gezin via Engeland Frankrijk, waar hij de leiding van het Belgisch spoorwegpersoneel op zich nam. Na de oorlog deed hij de overstap naar het ministerie van Landbouw, waar hij de leiding kreeg over het wegverkeer en de autobusdiensten. Vanaf 1927 was hij kabinetssecretaris van minister van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid, Albert Carnoy. In 1929 stapte hij over naar de (voorloper van de) Kredietbank, waar hij het personeelsbeleid uittekende en beheerder werd van het Torengedebouw in Antwerpen. Als lid van de beheerraad van het Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers bouwde hij aan de ontplooiing van het Vlaamse zakenleven.³

Sinds hij na zijn huwelijk in 1908 in Vilvoorde woonde, versterkte Jozef Clottens in Vlaams-Brabant en Brussel de Vlaamse beweging, vooral met sociaal-cultureel en maatschappelijk werk binnen de katholieke zuil. Vanaf 1927 was hij politiek secretaris van het Katholiek Vlaams Arrondissementsverbond van Brussel. Hij werd voorzitter van de Vilvoordse afdeling van het Davidsfonds, en behoorde tot de meest invloedrijke nationale hoofdbestuursleden. Vanuit die positie zette hij een Taalgrenscmité op, dat met de gelijknamige maar neutrale kring van de Vlaamsgezinde filoloog Jozef Goossenaerts tussen 1929 en 1931 het wetenschappelijk tijdschrift *De Taalgrens* uitgaf. Kritisch volgde hij de talentelling van 1930 en de voorbereidingen van de telling die voor 1940 gepland werd. Op 8 maart 1933 was hij stichter-voorzitter van het Vlaams Verbond voor Brussel, met het maandblad *Brusselsche Tijdingen* (1938-'44), en tot aan zijn overlijden bleef hij voorzitter van haar opvolger uit 1946 het Comité tot Bevordering van het Vlaams Leven in Brussel. Van juni 1935 tot aan zijn dood was hij lid van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht. In de jaren 1935-1937 propageerde hij als voorzitter van het Verbond van Vlaamse Cultuurverenigingen en als secretaris van de Katholieke Vlaamse Landsbond de rechtse concentratie van de katholieke partij

2. Stadsarchief Mechelen, Volkstellingen 1890, 1900, 1910, 1920, 1930; H. SPRANGERS, *Honderd voorouder tafels van bekende Vlamingen*, Leuven, 1993, pp. 36-37(+ ill.).

3. L. BROUWERS, *Vijftig jaar christelijke werkgeversbeweging in België*, Brussel, 1974, deel 1, pp. 309-310, 337 en 347; deel 2, pp. 35 en 277.

mét het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en Rex tegen het linkse front. Onmiddellijk na het uitbreken van de oorlog in 1939 richtte hij mee het actiecomité Vrede door Neutraliteit op, waarbij zich honderden Vlaamse professoren en andere prominenten aansloten. Tijdens de bezetting was hij directeur van de plaatselijke afdeling van Winterhulp.⁴

Op 16 juni 1940, kort na de Duitse inval, stelde Jozef Clottens, tesamen met onder andere Hendrik Elias, in een motie dat de eenheid van het Nederlandse volk in het nieuw geordend Europa gewaarborgd moest worden door de politieke hereniging van de Nederlanden, of dat, indien dit voorlopig onmogelijk bleek, enkel een nieuwe ordening aanvaard zou worden waarin het Vlaamse volk zelfbeschikkingsrecht kreeg; Brussel was 'Nederlandse grond'.

Nadat de Duitsers in mei 1940 bedreigd hadden met een eigen uitgave van *De Standaard*, steunde hij als beheerder de uitgave van *Het Algemeen Nieuws* als 'niet-gebonden' dagblad, maar onder strikte voorwaarden en slechts voor de duur van de bezetting. Toen de nv na de bevrijding onder sekwestering werd geplaatst, bemiddelde hij om de publicatie opnieuw vlot te krijgen. Dat lukte op 1 mei 1947. Hij was toen ook beheerder van nv Periodica, die de drukkerij van de Standaardgroep uitbaatte.⁵

Zogauw de eerste maanden van de oorlog voorbij waren, nam Jozef Clottens steeds uitdrukkelijker afstand van initiatieven die de stempel van de bezetter droegen, tot ergernis van meerdere Vlaamsgezinde geestesgenoten.⁶ Maar daardoor kon hij na de bevrijding meteen de draad weer opnemen.

Als medewerker van de Bond der Vlaamse Rechtsgeleerden waakte hij over de taaltoestanden, met name in de Brusselse rechtswereld. Hij slaagde erin onder zijn voorzitterschap de Vlaamse Automobilistenbond (VAB) opnieuw vlot te krijgen,

4. H.J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse Beweging 1914-1939. Deel 4: De Vlaamse Beweging in de crisis van het regime. Mei 1936 - september 1939*, Antwerpen, 1969, pp. 45, 115, 117 en 143; H. FAYAT, *Niets is voorbij*, Antwerpen, 1983, pp. 289 en 332; G. PROVOOST, *De Vossen. 60 jaar Verbond van Vlaamse Oudstrijders (1919-1979)*, Brussel, 1979, p. 117.

5. E. DE BENS, *De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur (1940-1944)*, Antwerpen, 1973, pp. 366-374; B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde, Het VNV 1933-1945*, Antwerpen-Tielt, 1994, pp. 357-358; G. DURNEZ, *De Standaard: het levensverhaal van een Vlaamse krant 1914-1948, Deel 1*, Tielt, 1985, pp. 511-512 en 537.

6. Zo stond Jozef Clottens weigerachtig tegenover de culturele concentratie van 'alle' katholieke Vlaamse krachten, waartoe de voorzitter van de Vlaamse Toeristenbond Jozef Van Overstraeten vanaf augustus 1940 het initiatief nam; net als anderen uit de nationale Davidsfondsleiding zag hij hierin wellicht een mantelorganisatie van het VNV (L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging. Deel 3: Geschiedenis van het Davidsfonds in en rond Wereldoorlog II*, Leuven, 1989, pp. 159 en 164-171).

en werd nationaal hoofdbestuur lid van de eveneens hervormde Vlaamse Toeristenbond (VTB). In 1947 steunde hij de oproep van het Vermeylenfonds voor eenheid in de Vlaamse beweging over de zuilen heen, en forceerde twee jaar later de aansluiting van het Davidsfonds bij het Algemeen Vlaams Comité als een bestendig samenwerkingsverband met het Vermeylenfonds en het Willemsfonds. In 1948 stichtte hij mee het Algemeen Nederlands Zangverbond, en in 1950 het Comité voor Recht en Naastenliefde, dat pleitte voor strafvermindering en opheffing van de doodstraf voor de getroffen van de naoorlogse zuivering. Met uitgever Leo van Hoorick stichtte hij in 1950 het politiek maandblad *De Brusselse Post*. Het moest de spreekbuis van het Vlaams Comité voor Brussel worden. Vanaf 1950 propageerde hij het federalisme, en vanaf 1953 tot aan zijn overlijden in 1959 hielp hij onder andere met het 'Consciencehuis' als Vlaams 'tehuis' in Brussel de samenwerking met de vrijzinnige Vlaamsgezinden weer op gang.⁷

Edward Clottens startte zijn middelbare studies in 1903 aan het Sint-Romboutscollege in Mechelen in de *Section Professionnelle*, zowat de voorloper van de Moderne Humaniora. Het volgende schooljaar stapte hij over naar het eerste jaar Klassieke Humaniora. In juli 1908 slaagde hij voor het vierde jaar, maar het volgende schooljaar, het voorlaatste voor het eindexamen, maakte hij niet af.⁸ In augustus 1910 trad hij in dienst als ordeklkerk bij de Spoorwegen.⁹

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog vluchtte het gezin Clottens naar Engeland. Op 14 april 1915 bood Edward zich in Folkestone aan als vrijwilliger bij het Belgisch leger. Na zijn opleiding kwam hij op 18 maart 1916 als soldaat bij de zware artillerie aan het front terecht. Vanaf februari 1919 diende hij bij de Veldspoorwegen van het leger, en nadat hij op 26 augustus 1919 met definitief

7. H. CROONENBORGH, Van het Vlaams Nationaal Zangverbond naar het Algemeen Nederlands Zangverbond 1933-1940, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 40, 1981, nr. 3, pp. 173-186; J. DE BROUWER, Dr. Jozef Goossenaerts en het "Comité voor Recht en Naastenliefde", in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 41, 1982, nr. 3, pp. 188-192.

Zie over Jozef Clottens (Mechelen, 3 november 1881 - Schaarbeek, 20 januari 1959): ADVN, Archief vzw Bedevaarten naar de Graven van de IJzer, nr. 612/1/8, Stukken comitéleden: Clottens Jozef; AMVC, Dossier Jozef Clottens, C 3019/B; *De Standaard*, 21 januari 1959; K. HEMMERECHTS, *Clottens, Jozef*, in: *Encyclopedie [...]*, deel 1, pp. 304-305; L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging. Deel 2: Geschiedenis van het Davidsfonds 1914-1936*, Leuven, 1985, pp. 285-286; *Deel 3*, pp. 89, 95, 100, 104, 270, 274 en 280-283 (met foto), ook voor de vorige paragrafen.

8. Of toch niet met vrucht. Edward Clottens is alleszins niet terug te vinden bij de geslaagden van dat jaar (St.-Romboutscollege Mechelen, *Plechtige prijsuitdeeling*, 3 augustus 1904, pp. 33-36; 1 augustus 1905, pp. 19-22; 1 augustus 1906, pp. 19-23; 2 augustus 1907, pp. 20-23; 31 juli 1908, pp. 14-17).

9. Centrum voor Historische Documentatie, Dossier Clottens Edouard, Nota van de Spoorwegen aan de Veldspoorwegen van het Belgisch Leger, 11 mei 1919.

verlof gezonden was, nam hij zijn functie bij de Spoorwegen opnieuw waar. Op 17 maart 1928 promoveerde hij tot onderbureauchef aan de Spoorwegen. Nog voor de Tweede Wereldoorlog ging hij om gezondheidsredenen met vervroegd pensioen.¹⁰

Edward Clottens was actief in het plaatselijk jeugdpatronaatswerk. Toen de Vlaamsgezinde onderpastoor van de Sint-Romboutsparochie Ivo Cornelis omstreeks 1920 een tehuis voor verlaten en verwaarloosde jongens trachtte uit te bouwen, was hij één van de pioniers. Hij werd lid van de beheerraad van de vzw Jongenstehuizen Ivo Cornelis en leidde mee de in 1934 gestichte afdeling van Weelde, in Ravels nabij Turnhout. Na de oorlog werd hij afgevaardigd-beheerder van de vzw. Hij was ook secretaris van een paternalistische Strijdersbond tegen de Openbare Onzedelijkheid die in 1924 gesticht was door priester Cornelis.¹¹

10. Het in voetnoot 9 omschreven dossier bevat een gedetailleerd overzicht van alle militaire activiteiten van Clottens, maar er zijn geen meldingen van betrokkenheid bij Vlaamsgezinde acties. Zijn verblijf van 11 maanden en 4 dagen achter de frontlinies, en 34 maanden en 14 dagen aan het front (18 maart 1916 - 31 januari 1919), leverde hem vier frontstrepen op, en onder andere de Medaille van de Strijder-Vrijwilliger, het Vuurkruis, IJzerkruis, Oorlogskruis en het Kruis van Ridder in de Orde van Leopold II (in 1953 vervangen door het Kruis van Ridder in de Kroonorde). De Medaille en het Oorlogskruis vroeg hij pas in 1951 aan.

Over zijn ambtenarenloopbaan: Stadsarchief Mechelen, Volkstellingen 1920 en 1930; de vervroegde pensionering van Clottens, die nadien de titel van ere-ambtenaar kreeg, werd ons bevestigd door ere-senator Constant De Clercq in ons gesprek van 22 januari 1996.

11. *Belgisch Staatsblad, Bijlagen vzw*, 19 februari 1955, Jongenstehuis Mechelen. Volgens G. PROVOOST, *De Vossen [...]*, p. 157, gaf Clottens "een beloftevolle loopbaan op om het jongenstehuis te Weelde te leiden".

Voor een hagiografische portret van doctor in de Theologie en de Wijsbegeerte Ivo Cornelis (Niel, 14 oktober 1887 - Antwerpen, 11 juli 1958), uitgegeven door vzw Jongenstehuizen I. Cornelis: *Een held der christelijke naastenliefde. Z.E.H. Dr. Cornelis*, Mechelen, 1961, 84 p. Ivo Cornelis stond als 'activist' vermeld op een namenlijst van geestelijken die tussen september 1917 en september 1918 waarschijnlijk door het arrondissementeel activistisch propagandabureau op vraag van de Raad van Vlaanderen opgemaakt werd (K. VAN HOORICK, *Het activisme te Mechelen (1914-1918). Een microstudie over de organisatie en de impact op lokaal niveau*, RUGent, Departement Geschiedenis – Nieuwste Tijden, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1993, p. 322). Zijn broer, geneesheer Jozef Cornelis was tijdens de oorlog aan de IJzer afgevaardigde van de Frontbeweging, werd in Lier als lijstaanvoerder van de door hem gestichte Vlaams-nationalistische Katholieke Vlaamse Volkspartij met een recordaantal voorkeurstemmen in 1926 schepen, tot aan zijn ontslag enkele jaren later. Zijn vertrek in 1934 uit het VNV wegens onenigheid met Ward Hermans veroorzaakte een ernstige crisis binnen de partij (Th. VAN HEMELEDONCK, *De geschiedenis van het Vlaams-nationalisme in het arrondissement Mechelen van 1920 tot 1940. Van democratische Frontpartij tot autoritair VNV en het fascistoïde Verdinaso*, VUBrussel, Departement Geschiedenis, 1994, pp. 130-135, 181, 318-319 en 331).

Pionierswerk voor de oud-strijders en de democratisering van de katholieke partij (1918-1928)

Als oorlogsvrijwilliger werd Edward Clottens meegesleept door de Frontbeweging, die een gelijke erkenning van de Vlaamse soldaat beoogde. Zonder openlijk in conflict te treden met zijn oversten en zonder sancties op te lopen, onderhield hij discrete contacten met figuren als de frontdokter Jozef Verduyn. Die had in 1915 met enkele gelijkgezinden de kring Heldenhulde gesticht, die met AVV-VVK-zerkjes, die de Franstalige cocardekruisjes vervingen, de piëteit combineerde met het Vlaamse belang. In maart 1916 had Verduyn mee het Secretariaat der Katholieke Vlaamse Hoogstudenten (SKVH) opgebouwd door de vele studiekringen, die aan het front met krantjes en mondelinge propaganda de vlaamsvoelendheid bij de soldaat aanscherpten, te centraliseren. Toen de Belgische legerleiding in februari 1917 de studiekringen verbood, en tekenen van Vlaamsgezindheid als onvaderlandslievend veroordeelde, ging de Frontbeweging ondergronds ageren. Na de Wapenstilstand trachtten de stichters van Heldenhulde de Vlaamse oud-strijders te verenigen in een Vlaamsgezinde antimilitaristische kring, het Verbond der Vlaamse Oud-Strijders (Verbond VOS).¹²

Te Mechelen zette Edward Clottens zich in voor het arrondissementeel Verbond VOS, dat al op 20 januari 1919 tot stand kwam. Hij werd in maart 1923 medestichter en later voorzitter van de stedelijke afdeling, en schreef regelmatig bijdragen voor het regionale VOS-maandblad *De Voorpost*, dat van 1922 tot 1929 verscheen. Hij uitte er een emotioneel antimilitarisme, dat gevoed werd door zijn ervaringen aan het front. Door zijn invloed droeg het Verbond VOS in de stad Mechelen een minder geprofileerd karakter in de richting van de Frontpartij dan andere afdelingen.¹³

Clottens raakte snel betrokken bij de pogingen om de katholieke associatie van de stad en het arrondissement Mechelen 'volks en Vlaams' te maken. Die actie werd geleid door twee beloftevolle Vlaamsgezinde katholieke intellectuelen die hij kende van de studieavonden van het Mechels Christen Werkersverbond. Philip Van Isacker, geschiedenisleraar aan het Koninklijk Atheneum in Mechelen, had

12. Jozef Verduyn (1884-1936) werd na de oorlog de eerste algemeen bestuurder van het Verbond VOS, dat een Waalse tegenhanger kende, een succesvol weekblad verspreidde, en ageerde tegen de patriottische Nationale Strijders Bond (G. PROVOOST, *Verduyn, Jozef*, in: *Encyclopedie [...]*, deel 2, Tielt-Utrecht, 1975, pp. 1755-1756).

13. TH. VAN HEMELEDONCK, *De geschiedenis [...]*, pp. 55-56; *De Voorpost. Maandblad van den Vlaamschen Oud-Strijders Bond-Groep Mechelen*, 10 januari 1922-13 januari 1929. De arrondissementele afdeling had 28 leden bij de stichting, 135 in januari 1921, en bij de 500 in januari 1922, althans volgens *De Voorpost*, 10 januari 1922 en 10 maart 1923.

zich als student in de Vlaamse actie, en in 1910-1911 in een taalgrensc comité, geëngageerd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog had hij als ondervoorzitter van een Mechels Comité voor Volksvoordrachten, tesamen met de letterkundige van liberale strekking Maurits Sabbe, de sociaal-culturele actie verdergezet in een formule die voor de oorlog nog onrealistisch was geweest: een nauwe samenwerking tussen het Davidsfonds, de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding (KVHU) en het Willemsfonds.¹⁴ Alfons Verbist, leraar aan de Katholieke Normalschool in Mechelen, had als student, lid van de KVHU en van het Davidsfonds spreekbeurten gegeven over de Vlaamse taal en cultuur.¹⁵

Van Isacker en Verbist hadden tijdens de bezetting met een tiental gelijkgezinden een gesloten studiekering gesticht die, tegen het activisme in, de 'loyale' Vlaamse katholieke actie voor na de oorlog voorbereidde. De organisatie werd op 16 februari 1919 uitgeroepen tot een arrondissementeel Katholiek Vlaams Verbond (KVV), dat de motor werd van de partijhervorming. Clottens werd secretaris van de KVV-studiekering voor de christelijke arbeiders, en zeker vanaf 1921 algemeen secretaris van het KVV.¹⁶ In die functie stichtte hij met Van Isacker en Verbist in april 1924 een Verbond der Katholieke Vlaamse Maatschappijen van Mechelen, dat zich trachtte op te werpen als een overkoepeling van een twintigtal kleinere, verwante organisaties. Het gemeenschappelijk actieplatform was het minimum-programma: de volledige gelijkheid van de gemeenschappen in een unitair België, met de territoriaal gefundeerde eentaligheid van Vlaanderen van hoog tot laag, net zoals Wallonië die bezat. In 1924 ijverde het voor de erkenning van 11 juli als officiële feestdag door de Mechelse gemeenteraad. Door interne verdeeldheid raakte het daarna op de achtergrond, net als het KVV.¹⁷

14. Over Philip Van Isacker (Torhout, 18 december 1884 - Brussel, 11 maart 1951): H. DE LANNOY, *Isacker, Philip Van*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 13, Brussel, 1990, kol. 427-434.

15. Over Alfons Verbist (Itegem, 15 september 1888 - Bonheiden, 24 oktober 1974): H. DE LANNOY, *Verbist, Alfons*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 12, Brussel, 1987, kol. 766-773.

16. *Gazet van Mechelen*, 16 mei 1920. Dit dagblad van nv De Vlijt was de spreekbuis van de Vlaamsgezinde christen-democraten. Over de gesloten studiekeringen: PH. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk. Nagelaten memoires*, Antwerpen, 1953, pp. 46-50.

17. ADVN, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1051/1/1, Guldensporencomiteit Mechelen (1921-'29), Pamfletten; Papieren Neefs, mappen VKVM: standregels, reglementen, verslagen, mededelingen, ledenlijsten. Die uitgebreide verzameling documenten, door Cyriel Neefs zorgvuldig geklasseerd en door de familie bewaard, geeft een beeld van het Mechelse politieke, sociale en culturele leven van 1912 tot 1976 (over Neefs verder meer).

Zie ook: *Gazet van Mechelen*, 13 maart, 3, 7, 24 april en 9 mei 1924; *Ons Lier*, 19 april 1925 (weekblad van de Lierse christen-democraten).

Al op 26 mei 1919 lukte het de Vlaamsgezinde christen-democraten als één van de eersten in Vlaanderen de Mechelse katholieke partij grondig te hervormen door de invoering van de standenvertegenwoordiging.¹⁸ Ondertussen werkte Clottens met Van Isacker en Verbist aan de uitbouw van de stedelijke en arrondissementele christelijke arbeidersbeweging, en vanaf 1923 aan de uitbouw van een overkoepelend provinciaal verbond. Tijdens het eerste arrondissementeel werkliedencongres op 5 april 1920 in Mechelen stelde Clottens mee de statuten op en werd hij tot secretaris verkozen. Op 12 september 1920 was hij algemeen secretaris van het “Congres der christene standsorganisatie van het arrondissement Mechelen”, dat de partijhervorming bekroonde.¹⁹ Hij was secretaris van het plaatselijk Verbond der Katholieke Turnkringen, en actief in de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, dat vanuit een christelijk-geïnspireerd humanisme ijverde voor de algemene verheffing van het Vlaamse volk. Via zijn broer Jozef onderhield hij de nauwe contacten tussen het plaatselijke Davidsfonds en haar nationale leiding.²⁰

Einde 1920 werd Clottens lid van de beheerraad van de vzw Het Volksbelang, die de praktische, in hoofdzaak financiële problemen van het ACW trachtte op te vangen. Als secretaris-schatbewaarder van het arrondissementeel Werkersverbond zou een volgehouden publicatie van het periodieke arbeidersblad *Het Volksbelang* hem tot na 1945 veel inspanningen kosten. Hij moest de plaatselijke afdelingen herhaaldelijk tot onpopulaire financiële tussenkomsten dwingen.²¹

18. De leden konden zich bij de partij enkel aansluiten via hun belangenorganisaties van werkersverbanden, boerengilden, middenstandsverbanden of burgerskringen. De hervorming ging ten koste van een scheuring: de conservatieven verenigden zich in de Katholieke Nationale Associatie, en kregen met eigen lijsten bij de verkiezingen van 1919 en 1921 tot 30% van de katholieke kiezers achter zich. Na 1926 stierf de scheurpartij een stille dood (H. DE LANNOY, Vervlaamsing en democratisering van de katholieke partij: de invoering van de standenvertegenwoordiging in het arrondissement Mechelen (1914-1921), in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 44, 1985, nr. 2, pp. 95-110; nr. 3, pp. 168-182; jg. 45, 1986, nr. 1, pp. 16-30).

19. *Congres der kristene standsorganisatie van het arrondissement Mechelen. Programma*, Mechelen, 1920.

20. Voor een beeld van de engagementen en interpellaties van Clottens verwijzen wij naar: KADOC, Archivalia in verband met de katholieke arbeidersbeweging te Mechelen (1884-1942), Werkliedenbonden Mechelen, nrs. 5 en 10, Hoofdbestuur, Middenraad; Arrondissementeel Werkersverbond, nrs. 3, 9 en 16, Hoofdbestuur, Middenraad en Briefwisseling; KADOC, Archief ACW, nr. 18, Provinciale Werkersverbanden; Papieren Neefs, mappen ACW-arrondissement Mechelen, ACW-Mechelen-stad, Davidsfonds.

21. Stadsarchief Mechelen, map Het Volksbelang 1920-'21, *Een nieuw weekblad* (pamflet). In 1937 weigerde het Mechels Werkersverbond een verhoogde tussenkomst om het blad in stand te kunnen houden (KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 3, Hoofdbestuur, 13 september 1937). De geschiedenis van het blad loopt als een rode draad doorheen: D. DE GENDT,

Als ACW-secretaris kon Clottens in *Het Volksbelang* zijn ideeën verkondigen. Hij schilderde de conservatieve Fransgezinde Federatie van Kringen af als een bondgenootschap van “*allen die zich binnen één stand niet willen onderwerpen aan de meerderheid*”, en betreurde “*dat overtuigde katholieke Vlamingen die bestuurlijke scheiding voorstaan, geweerd worden [uit de katholieke partij], daar waar doods-vijanden van het Vlaamse volk worden toegelaten. [...]. Katholieken die ijveren voor zelfbestuur behoren nog thuis in onze rangen, omdat onze katholieke opvatting breed genoeg is om alle katholieken toe te laten*”. Inzake internationale ontwapening eiste hij van de Katholieke Unie een meer doortastend optreden, en stelde “*dat de verantwoordelijke mannen ons gedurende vier jaren bedrogen hebben, waar ze spraken over de laatste oorlog*”.²²

Clottens vond vele partijgenoten te weinig Vlaams en volks, met name de invloedrijke partijvoorzitter en burgemeester van Mechelen Charles Dessain en zijn achterban, die volgens tegenstanders de hervormingen in 1919 louter uit politiek lijfsbehoud gesteund hadden.²³ Het politieel optreden bij een uit de hand gelopen amnestiebetoging op 8 mei 1921, en het verbod op affiches van het plaatselijk Verbond VOS voor een vredesbetoging in mei 1923 in Mechelen zag Clottens telkens als tegenkantingen van Dessain.²⁴ In juli 1924 boycotte het Verbond VOS de onthulling van een gedenksteen voor de gesneuvelde wegens onenigheid met het stadsbestuur over het feestprogramma.²⁵ Om de impasse te doorbreken drong Verbist er naar aanleiding van een 11-juliviering bij Dessain op

De christelijke arbeidersbeweging in het Mechelse tot 1940, KULeuven, Departement Moderne Geschiedenis, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, 1985, 232 p.

22. *Het Volksbelang*, 22 oktober 1922.

Einde 1931 werden voorstanders van het federalisme tot de Mechelse katholieke partij officieel toegelaten (Belgische Boerenbond, nr. 149, Hoofdbestuur, Brief van waarnemer van de Boerenbond H. Missoul aan het hoofdbestuur, 29 januari 1932; *Gazet van Mechelen*, 26, 30 november, 1 en 2 december 1931; *De Klauwaert*, *Weekblad der Vlaamsch-Nationalisten voor het arrondissement Mechelen*, 20, 27 februari en 26 november 1932).

23. Drukker-uitgever Charles Dessain (Mechelen, 1871 - 1944) kwam uit een goeude uit Luik afkomstige drukkersfamilie, werd gemeenteraadslid (1903), burgemeester (1909) en stedelijk (1909) en arrondissementeel (1923) partijvoorzitter. Zijn gezag steunde op zijn gedurfd publiceren van opgemerkte herderlijke brieven van kardinaal Mercier tijdens de bezetting, wat hem in een Duits werkkamp deed belanden. In 1922 werd hem de eretitel van ‘Ridder’ verleend. Vanaf 1929 was hij senator en vanaf 1939 provinciaal senator tot aan zijn plots overlijden op 5 september 1944, de dag na de bevrijding van Mechelen, dat een ernstig politiek machtsvacuüm tot gevolg had (H. DE LANNOY, *Dessain, Charles*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 12, kol. 227-235; Stadsarchief Mechelen, Papieren Dessain).

24. *Gazet van Mechelen*, 9 mei 1921; *De Voorpost*, 10 mei en 10 juni 1923; *Het Volksbelang*, 15 mei 1921.

25. *De Voorpost*, 10 juli 1924, Open brief aan de Heren Gemeenteraadsliden van Mechelen.

aan “*al het mogelijke*” te doen om de medewerking van Clottens aan de officiële plechtigheden te bekomen, om zo alternatieve Vlaamse manifestaties in de kiem te smoren.²⁶

Steunend op de antimilitaristische houding van de vooroorlogse Werkmanskring, zette Clottens de ACW-militanten aan om het geheim militair samenwerkingsverdrag uit 1920 tussen Frankrijk en België te contesteren. Toen in november 1923 in het Mechels Werkersverbond een meerderheid van de hoofdbestuur-leden tegen deelname aan de 11-Novemberviering van het Verbond VOS stemde, stapte hij uit het ACW-bestuur. Het had heel wat voeten in de aarde eer hij terug wilde keren. Bovendien stelde hij zijn voorwaarden op het vlak van het programma, want het hoofdbestuur verklaarde zich op 30 mei 1924 principieel akkoord met amnestie “*voor oud-strijders en Vlaamse idealisten, welke niet misdeden tegenover het gemeen recht*”. Ook sloot het zich aan bij de amnestiebetoging van 15 juni 1924.²⁷

Clottens slaagde er ook de volgende jaren in steeds duidelijker zijn stempel te drukken op de christelijke arbeidersbeweging, waarbij hij op de steun van Cyriel Neefs kon rekenen. Deze voorzitter van de oud-studentenbond van het Sint-Romboutscollege had met Clottens meegewerkt aan de 11-juliviering van 1920, en was korte tijd later voorzitter geworden van de plaatselijke KVHU. In 1926 werd Neefs gemeenteraadslid in Mechelen, in augustus 1927 werd speciaal voor hem de functie van ondervoorzitter van het Mechels Werkersverbond gecreëerd, en vanaf maart 1931 zat hij de stedelijke ACW-afdeling voor.²⁸

26. Stadsarchief Mechelen, Papieren Dessain, nr. V393, Verbist aan Dessain, ongedateerd. De verhouding van Clottens met vooraanstaande middenstanders en gegoede burgers bleef ook de volgende jaren gespannen (KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 3, Vergadering van de werkliedenafgevaardigden bij de katholieke partij, 14 februari 1933; Hoofdbestuur, 6 februari en 11 september 1933; Middenraad, 16 oktober 1933; Papieren Neefs, map ACW-Mechelen-stad: Briefwisseling-verenigingen).

27. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 10, Hoofdbestuur, 5 en 13 november 1923, 30 mei 1924; Middenraad, 5 en 22 november 1923, 5 juni 1924; nr. 9, Hoofdbestuur aan Clottens, 15 en 27 november 1923; D. DE GENDT, *De christelijke arbeidersbeweging [...]*, p. 87.

28. Als zoon van Gommarus Neefs, pionier van de christelijke arbeidersbeweging en Mechels gemeenteraadslid van 1912 tot aan zijn overlijden eind 1920, was Cyriel Neefs (Mechelen, 3 september 1899 - 19 maart 1976) via de studiekringen van het ACW in contact gekomen met Alfons Verbist. Hij startte in 1919 een ingenieursopleiding in Leuven, werd vakleraar aan de Technische Scholen van Mechelen en begin 1930 verantwoordelijke voor de Centrale voor Volksverzekeringen, vanaf 1932 DVV. Van 1932 tot 1938 was hij privé-secretaris van minister Van Isacker (D. DE GENDT, *De christelijke arbeidersbeweging [...]*, pp. 78 en 154-160; P. LANGENUS, in: Cyriel Neefs vertelt [interview], *Gazet van Mechelen*, 6 januari en 9 februari 1971).

In 1924 raakte Clottens als spoorwegambtenaar betrokken bij een conflict binnen het Christen Syndicaat van het Personeel van Spoorwegen, PTT en Zeewezen, dat in de regio traditioneel sterk stond. Aanleiding was het verzet van het nationaal hoofdbestuur van het Syndicaat tegen de voornaamste Mechelse kandidaten bij de bestuursverkiezingen van 1924. De Mechelse ere-voorzitter Prosper Somers en voorzitter Ernest Doms hadden met hun voortdurende aanklachten tegen wan-toestanden op taalgebied aan de Belgische Openbare Diensten en aan de Spoorwegen, voor wrevel gezorgd bij de Waalse afdelingen. Onder dreiging van ontslag van het voltallige nationaal hoofdbestuur werden alle Mechelse kandidaten gewipt. De plaatselijke afdeling scheurde zich daarop af, herdoopte zich in Kristen-Vlaams Syndicaat, kreeg de meeste Mechelse leden én leiders mee, en ontplooidde weldra ook elders plaatselijke afdelingen, zoals in Aalst en in Antwerpen. Clottens trachtte zich buiten het conflict te houden, maar werd einde 1924 gevraagd 'de nieuwe afdeling van het oude syndicaat' mee op te richten, dit tot hilariteit van het maandblad *Plicht en Recht* van het afgescheurde verbond. Het door de Landelijke Centrale erkende Mechels vakverbond, waarin Clottens actief was, haalde vanaf eind 1928 de bovenhand, en na vruchteloze verzoeningspogingen versmolt het Kristen-Vlaams Syndicaat einde 1931 met een sedert jaren bestaand Vlaams Syndicaat van nationalistische strekking.²⁹

Als bestuurslid van het Verbond VOS verbood Clottens op 14 november 1926 aan de voorzitter van het IJzerbedevaartcomité en professor aan de Medische Faculteit van de Gentse Rijksuniversiteit Frans Daels de verspreiding van een anti-Belgisch hekeldicht *Gebed van Borms*. Clottens negeerde het protest van Vlaams-nationalistische bestuursleden en riep op "*de rangen te zuiveren en algemene opruim te houden*". Hij stelde de oprichting voor van een antimilitaristisch verbond dat de Vlaamse, de unitair-Belgische oud-strijdersbonden en een al bestaande Antimilitaristische Bond moest overkoepelen. Dit initiatief maakte echter door de interne verdeeldheid geen kans.³⁰

Clottens patroneerde vanuit het arrondissementeel ACW-secretariaat de oprichting van parochiale afdelingen, en waakte over een centraal bestuur van het ACW vanuit Mechelen, tegen Lier in.³¹ Als vakbondsmilitant dwong hij in maart 1928

29. *Plicht en recht. Vakblad van het Kristen-Vlaamsch Syndicaat van het personeel van Sp., P.T.T. en Z.*, 1 januari 1925 - 1 oktober 1931, i.c. over Clottens: 1 februari, 1 maart en 1 juli 1925; *Het Volksbelang*, 1 februari, 1 oktober en 1 november 1925, 1 april 1926; Papieren Neefs, map Kristen-Vlaams Syndicaat, Briefwisseling.

30. *De Voorpost*, 10 december 1926 en 13 januari 1927 (citaat).

31. Naar eigen zeggen waren er begin 1926 ACW-afdelingen in 40 van de 41 gemeenten (KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/1, Arrondissement Mechelen: Verslagen 10 januari en 5 april 1926; nr. 166.1/2, Clottens aan nationaal ACW-proost Louis Colens, 27 maart 1927 (over het

het nationaal secretariaat tot overleg met de Boerenbond “om te verhinderen dat de boerenzonen in het dode seizoen als ongesyndiceerde werklieden onderkruipersrollen gaan vervullen en als ratten optreden in de fabrieken en ook aan de dokken en op grote werken”.³²

In december 1928 gaf Clottens zijn ontslag als secretaris-schatbewaarder van het arrondissementeel Werkersverbond.

Ging de wet die gedeeltelijke amnestie verleende, en op 6 december goedgekeurd was, voor hem niet ver genoeg, en had hij gehoopt op een duidelijker reactie van het ACW? In de verslagen werd discreet gezwegen over de redenen, zodat wij enkel kunnen gissen naar de werkelijke toedracht. Na enkele maanden keerde hij op aandringen van het bestuur terug, en net als bij zijn ontslag uit het Mechels Werkersverbond in 1923 kwam hij met een gegroeid prestige uit de strijd.³³ Aan het einde van de jaren twintig was Clottens een gedreven Vlaamsgezind christendemocraat die zich liet gelden.

Radicalisering en vertrouwenscrisis (1929-1936)

De opmars van de Vlaams-nationale partijen vanaf het einde van de jaren twintig deed christendemocraten zoals Edward Clottens streven naar een katholieke partij die de Vlaams-nationalisten kon terugwinnen met concrete Vlaamse actie. Op de arrondissementele vergadering van de katholieke partij op 10 februari 1929 ter voorbereiding van de parlementsverkiezingen van 26 mei ging hij openlijk in tegen uittredend volksvertegenwoordiger en lijstaanvoerder voor de Kamer Van Isacker, die het programma van de Katholieke Unie uitvoerig verdedigd had. Volgens het Vlaamsgezinde katholieke weekblad *Ons Lier* stelde Clottens “dat er anders doelmatiger zal moeten worden gewerkt, willen onze volksvertegenwoordigers echte mandatarissen zijn van het volk”. In een recht op antwoord relativeerde hij dit citaat, maar hij bevestigde “dat het oplossen der Vlaamse kwestie niet meer broksgewijze te brengen was door afzonderlijke vervlaamsingswetten te stemmen, maar dat de oplossing ineens moest gebracht worden, door aan de Vlamingen het zelfbeschikkingsrecht te verzekeren inzake eigen Vlaams-nationale aangelegenheden, zonder inmenging van gelijk wie, al ware het dan ook van onze zogezegde broeders, de Walen”.³⁴

conflict met Lier); Antwoord op de nota van Lier voor de vergadering van het nationaal ACW-hoofdbestuur van 30 maart 1927.

32. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/2, Clottens aan Colens, 28 maart 1928 (citaat); Colens aan Clottens, 19 april 1928.

33. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 5, Hoofdbestuur, 20 december 1928.

34. *Ons Lier*, 17 februari en 17 maart 1929.

Meteen kreeg Clottens steun van Verbist, en de vergadering besloot: “*De oplossing van het Vlaamse vraagstuk ligt niet in een stapsgewijze wetgeving door het centraal Parlement, maar door het treffen van één maatregel, waardoor binnen het kader van het huidige staatkundig België een decentralisatiepolitiek wordt gevoerd, die evenals op sociaal gebied, het toelaat in tal van aangelegenheden beslissingen te laten treffen door één of meer organismen, die in gezonder verhouding staan met het rechtsbewustzijn van het Vlaamse volk*”.³⁵ Die motie voor federalisme, die werd overgemaakt aan het nationaal bureau van de Katholieke Unie, zorgde voor opschudding in de pers. Niet verwonderlijk: amper vier jaar tevoren hadden conservatieve Mechelse katholieke kopstukken het minimumprogramma afgewezen. Van Isacker, toch de belangrijkste verkiezingskandidaat, maar veel minder federalist dan Verbist en Clottens, kon op de meeting niets anders dan volgen ... Op de verkiezingsavond werd tijdens een huldeviering in een nieuwe motie aan het nationaal bureau de wettelijk gewaarborgde eentaligheid van Vlaanderen geëist.³⁶

Met dezelfde tactiek van interpellaties, spreekbeurten en moties trachtte Clottens ook in de christelijke arbeidersbeweging en in de vele andere kringen waarin hij actief was, zijn standpunten door te drukken.³⁷ Hij zette de kritische houding van het nationaal ACW-hoofdbestuur in de verf tegenover de wetsvoorstellen die de regering-Jaspar net voor het Belgische eeuwfeest van 1930 inzake de vernederlandsing van het onderwijs en de administratie, trachtte te realiseren.³⁸ Tijdens de jaarvergadering van het Mechels Werkersverbond op 27 januari 1930 stelde hij dat de ACW-mandatarissen geen enkele festiviteit voor de honderdste verjaardag van België zouden stemmen of steunen voordat de Vlaamse kwestie definitief ‘opgelost’ was. Van de vrees voor wanklanken bij het eeuwfeest van 1930 moest geprofiteerd worden om een volledige en definitieve regeling door te drukken: ‘Vlaanderen Vlaams’.³⁹ Opnieuw kon Clottens rekenen op de openlijke sympathie van Verbist: de christelijke arbeidersbeweging blijkt door de actie van deze leiders de voornaamste motor voor het ontstaan van het Vlaamsbewustzijn van de bevolking en haar mandatarissen.

35. *Gazet van Mechelen*, 16 februari 1929.

36. *Gazet van Mechelen*, 6 juni 1929.

37. Zo verdedigde hij het wetsontwerp van ACW-senator pater Rutten voor de vervlaamsing van het lager en middelbaar onderwijs in parochiale ACW-studiekringen (*Gazet van Mechelen*, 28 juni 1930).

38. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 5, Middenraad, 31 juli 1930.

39. *Gazet van Mechelen*, 29 januari 1930.

Einde mei 1929 verklaarde eerste minister Jaspar publiek dat hij de Vlaamse kwestie wilde ‘oplossen’ nog voor het Belgische eeuwfeest van 1930. Doel was de antibelgische agitatie in de kiem te smoren (L. WILS, *Honderd jaar [...]*, Deel 2, p. 161).

Clottens zocht als voorzitter van de stedelijke afdeling van het IJzerbedevaartcomité morele en financiële steun voor de IJzertoren, de bedevaarten en hun boodschap.⁴⁰ Hij was de promotor van petitie voor internationale ontwapening⁴¹, en stelde volgens het Vlaams-nationalistische weekblad *De Klauwaert* op 28 december 1931 tijdens een antimilitaristische meeting van het Mechels Verbond VOS: “*Wat ook de militaristen doen of pogen, wij moeten vooral ervoor ijveren dat onze kinderen dienstweigeraars zullen zijn als eenmaal een beroep zal gedaan worden op hun bloed voor de verdediging van de brandkoffers van het grootkapitaal. Laten wij in de toekomst er diegenen doen voor vechten die er baat bij vinden, en zenden we bij de verkiezingen nog slechts mensen naar Kamer en Senaat die ginder geen enkele legerbegroting meer stemmen en propageren wij ervoor zoveel we kunnen!*”⁴²

Clottens kwam zelden tussen op de vergaderingen van het nationaal hoofdbestuur van het ACW, die hij vanaf omstreeks 1930 samen met Verbist volgde. Wel bracht hij aan de thuisbasis verslag uit, onder andere bij bezoeken aan de plaatselijke afdelingen.⁴³ Hij maakte van die gelegenheden gebruik om het onpopulaire volmachtenbeleid van de katholiek-liberale regeringen uit 1932-1934 te veroordelen, en extra aandacht voor de werklozen te eisen.⁴⁴ Dat was een vingerwijzing naar Van Isacker, die van juni 1931 tot mei 1932 minister was geweest en dat sinds december 1932 opnieuw was. Toch veroordeelde Clottens overroepen, ongenuanceerde en onoverdachte kritiek die de christelijke arbeiders naar het socialisme zou doen overstappen. In juli 1933 bepleitte hij een meer gecentraliseerde werking als antwoord op een gebrek aan loyaliteit vanwege de gewestelijke ACW-secretarissen:

40. Clottens vond alvast gehoor op het hoofdbestuur van 22 februari 1930 van het Mechels Werkersverbond (KADOC, Archivalia [...], nr. 9).

41. Met deze petitie trok Clottens het arrondissement rond (KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 17 oktober 1931; Mechels Werkersverbond, nr. 5, Hoofdbestuur, 19 oktober 1931; *Gazet van Mechelen*, 13 november 1931 (vredesavond in een parochiale ACW-studiekring) en 18 maart 1932 (pleidooi tegen het militarisme in de Katholieke Burgersbond van Duffel); *Bestuursblad Arrondissements Werkersverbond*, november 1931). Hij verzette zich tegen een verdere fortbouw rond Antwerpen, en stelde zelfs “*dat wij ons niet moeten verdedigen in geval van oorlog*”, waarop Van Isacker nuanceerde (KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 5, Hoofdbestuur, 18 mei 1931).

42. *De Klauwaert*, 11 januari 1932.

43. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 10, Hoofdbestuur, 25 oktober 1923; nr. 5, Middenraad, 31 juli 1930; Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 1 juli en 9 september 1933; KADOC, Archief ACW, nr. 219.1/2, Vergadering Vlaamse arrondissementele secretarissen, 12 februari 1931; nr. 166.1/3, Bezoek van nationaal secretaris P.-W. Segers aan Mechelen op 6 april 1933.

44. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 3, Hoofdbestuur, 18 mei 1931, 13 oktober 1932, 14 juni, 1 juli en 9 oktober 1933; Middenraad, 31 juli 1930.

*“Nu zijn onze secretarissen in hun gewesten onaantastbare koningen die ongestraft tegen onze werking kunnen ingaan”*⁴⁵

Wellicht dankzij de steun van Verbist en Clottens werd door het arrondissementeel ACW in oktober 1931 Jozef Van Kerckhoven, een maatschappelijk assistent die als weeskind opgegroeid was bij Cornelis, aangeworven als ‘vrijgesteld’ propagandist. Enkele maanden na zijn aanwerving kreeg Van Kerckhoven de taak van schatbewaarder, en het nationaal secretariaat gaf hem vanaf 1 juli 1932 ook de functie van arrondissementeel ACW-secretaris. Clottens, die al in 1920 in die functie verkozen was op de algemene jaarvergadering, en hierin door de arrondissementele bestuursleden telkens bevestigd was, diende de plaats te ruimen. De nationale top gaf de voorkeur aan een ‘vrijgestelde’, door een arbeidscontract aan de beweging gebonden figuur.⁴⁶ Maar het arrondissementeel Werkersverbond stelde op 11 november 1933 schriftelijk aan het ACW-hoofdbestuur dat Clottens onverminderd op post bleef.⁴⁷ Onder nationale druk werd op 22 december 1934 Van Kerckhoven toch als secretaris ad interim aangeduid. Al op 24 november 1935 nam hij ontslag, omdat hij niet in conflict wou komen met de Mechelse ACW-top die hem had binnengeloodst.⁴⁸ Pas vanaf 26 april 1936 nam Clottens officieel zijn taak als secretaris opnieuw waar, en schreef zijn aanwezigheid toe aan ‘ziekte’, hoewel zijn terugkeer door de nationale leiding tot begin 1937 genegeerd werd ...⁴⁹

Tijdens de arrondissementele partijvergadering van 15 december 1935 onderschreef Clottens een motie die stelde dat *“in de rangorde der waarden het levensrecht van de beide volksgemeenschappen hoger staat dan het huidig politiek bestel van de Belgische Staat”*. De vergadering zond aan het nationale partijbestuur, haar

45. KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 1 juli 1933.

46. KADOC, Archief ACW, nr. 219.1/2, Vergadering van de Vlaamse arrondissementele secretarissen van 12 maart 1931; nr. 166.1/3, Bezoek van P.-W. Segers aan Mechelen op 6 april 1933 (zoals D. DE GENDT, *De christelijke arbeidersbeweging [...]*, p. 155, stelt, foutief gedateerd op 6 april 1932).

47. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/3, Verbist aan Clottens, 11 november 1933.

48. Papieren Neefs, map ACW-arrondissement Mechelen, Arrondissementeel Werkersverbond aan het Mechels Werkersverbond, 22 december 1934; bijgevoegd arrondissementeel ACW-secretaris L. De Vos aan het bestuur van de plaatselijke werkersverbonden, 4 februari 1936; KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 24 november 1935.

49. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/4, Mechels ACW-proost A. Wouters aan P.-W. Segers, 11 januari 1937.

D. DE GENDT, *De christelijke arbeidersbeweging [...]*, pp. 154-156, hecht geloof aan de ‘zwarte ziekte’, maar Clottens bleef in die periode nergens langdurig afwezig uit het politieke leven.

mandatarissen en de pers een ruim eisenpakket, waaronder de onmiddellijke en correcte toepassing van de taalwetten, de benoeming van Nederlandstalige en Vlaamsvoelende rechters en ambtenaren, en een evenredige Vlaams-Waalse vertegenwoordiging in alle nationale beleidsorganen.⁵⁰

Confrontatie met de Nieuwe Orde (1936-1940)

De verkiezingsnederlaag van 24 mei 1936 bewees volgens Edward Clottens dat de standenvetegenwoordiging “*een neiging tot standsdictatuur*” vertoonde. Hij zette zich achter het project van Verbist om de aloude associatie om te vormen tot Katholieke Vlaamse Volkspartij (KVV). Hij verdedigde het individuele partijlidmaatschap als essentieel middel om de hervorming te doen slagen, bepleitte de splitsing van het Katholiek Blok in twee taalgroepen, en stelde de ACW-militanten gerust door te stellen dat hun invloed onaangetast zou blijven.⁵¹ Tijdens het nationaal ACW-congres op 2 en 3 oktober 1937 in Antwerpen verdedigde hij de hervormingsplannen, en weerlegde de kritiek dat zij op een autoritaire manier doorgevoerd werden.⁵² Zo vormde hij een belangrijke steun voor Verbist, die vanaf 14 maart 1937 nationaal voorzitter was van de KVV, de Vlaamse vleugel van het Katholiek Blok.

Clottens werkte vanaf omstreeks 1929 mee aan een ACW-Verbond voor de Vrije Tijd en werd in februari 1937 arrondissementeel voorzitter van haar opvolger, de Gewestelijke Commissie voor Vakantiegoemens, die met succes uitstapjes, bedevaarten en filmvoorstellingen organiseerde.⁵³ Toen begin februari 1938 Van Isacker zijn jarenlang voornemen om uit de politiek te stappen waarmaakte, en ondervoorzitter van de Kredietbank werd, bepleitte Clottens de oprichting van een studiekring voor jonge ‘gestudeerden’ als leerschool voor toekomstige mandatarissen.⁵⁴ Vanaf mei 1939 leidde hij een groots opgezette reorganisatie van

50. *Gazet van Mechelen*, 18 december 1935.

51. KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 6 februari 1937 (citaat), 7 mei en 11 juni 1938; Mechels Werkersverbond, nr. 3, Hoofdbestuur, 8 februari en 13 september 1937; Middenraad, 15 februari en 15 maart 1937.

52. Wat Clottens ook in het verleden steeds verdedigd had (KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 6 februari en 7 augustus 1937).

53. Clottens was o.a. aanwezig op de algemene vergadering van het Verbond voor de Vrije Tijd van 20 januari 1929. Zie tevens KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 6 februari 1937; KADOC, Archief ACW, nr. 219.2/4, Vergadering Vlaamse arrondissementele secretarissen van 8 februari 1940; jaarverslag 1937-'38.

54. KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 26 maart en 7 mei 1938; Archief ACW, nr. 166.1/4, Onderhoud van nationaal ACW-secretaris Jan Delmartino, proost A. Wouters, ACV-voorman Nand Monchy en Clottens, april 1938.

het ACW in het arrondissement, waarbij hij een steviger centraal bestuur vanuit Mechelen trachtte te combineren met een uitgebreid netwerk van parochiale werkliedenbonden.⁵⁵

Ook in eigen kring groeide mettertijd de onrust, gevoed door een algemene crisis (economische, politiek en qua gezag). Begin maart 1937 stelde *De Standaard* dat zich zelfs onder de stemgerechtigde ACW-bestuursleden van Mechelen communisten bevonden. Tijdens een inderhaast bijeengeroepen arrondissementele partijvergadering op 9 april kon Clottens de gemoederen bedaren: de infiltranten waren bij naam gekend, en daardoor volstrekt ongevaarlijk. Verder betreurde hij zulke berichtgeving in een gelijkgezinde krant.⁵⁶

Meer dan de vermeende agitatie van radicaal-links, had de christelijke arbeidersbeweging de invloeden van extreem-rechts te vrezen. Clottens distantieerde zich alvast van de openlijke kritieken op de nationale leiding vanwege Leo Vindevogel, een fervent Vlaamsgezind volksvertegenwoordiger en nationaal ACW-hoofdbestuurslid die dweepte met de Nieuwe Orde. Toen de persartikelen van Vindevogel in april 1938 leidden tot een confrontatie met diens collega Jean Bodart, secretaris van de *Ligue des Travailleurs Chrétiens* van Charleroi, lid van het Directorium van het Blok der Katholieken en één van de meest gezaghebbende woordvoerders van de Waalse christen-democraten, wees Clottens de gewraakte teksten als “schandelijk” van de hand. Hij begreep niet “hoe men iemand als Vindevogel nog langer in onze rangen duldt”.⁵⁷

Van Isacker was o.a. voorzitter van het Benelux-comité (1938) en bestuurslid van het VEV (1939-'42). Omstreeks 19 januari 1945 werd hij aangehouden omdat hij als ondervoorzitter van de Kredietbank mee de uitbetalingen van de lonen voor de tewerkgestelden in Duitsland via de bankinstelling georganiseerd had, maar na een zevental dagen vrijgelaten. In ere hersteld, werd hij ondervoorzitter van de Belgische Vereniging van Banken (1946-'47), extra-parlementair lid van het Centrum-Harmel (1949), en bleef hij ondervoorzitter van de Kredietbank tot zijn overlijden.

55. Papieren Neefs, map Arrondissementeel Werkersverbond, Brief van Clottens aan de bestuursleden, 4 mei 1939, met een ontwerp van statuten voor het Kristen Werkersverbond voor het arrondissement; KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 3, Hoofdbestuur, 14 december 1934; Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 6 mei 1939; Archief ACW, nr. 166.1/4, Onderhoud Delmartino, Wouters, Monchy en Clottens, april 1938.

56. KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 3, Middenraad, 19 april 1937; *Het Volksbelang*, 17 en 24 april 1937. Ook *Volk en Staat* en *Hier Dinaso* namen de berichten van *De Standaard* gretig over.

57. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/4, Onderhoud van Delmartino met Wouters, Monchy en Clottens, april 1938; J. VERSYCK, Leo Vindevogel tegenover de Ronsense, Belgische en Europese politiek, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 2, pp. 99-119, over de controversiële, na de oorlog terechtgestelde Vindevogel (1888-1945).

Toch was de verleiding groot om toenadering te zoeken tot de radicaal-rechtse partijen. In Mechelen bedreigde een mogelijke samenwerking van socialisten en liberalen de machtspositie van de katholieken na de aanstaande gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1938. Om zulke 'antikatholieke' coalitie te voorkomen, en tegen de wil van de nationale ACW-leiding in, startte Clottens in april 1938 met vier gemandateerde partijgenoten geheime onderhandelingen met het VNV en Rex over de samenstelling van één zogenaamde Katholieke Concentratie lijst. Het moeizame overleg, dat tot september 1938 aansleepte, leidde tot een contro-versiële eenheidslijst.

De socialisten kondigden aan nooit in een coalitie te zullen stappen met deze 'katholiek-fascistische concentratie'. Ook vele katholieken moesten toezien hoe de hervormde KVV met extreem-rechts scheepging. De christen-democratische Vlaamsgezinde *Gazet van Mechelen*, traditioneel de meest invloedrijke spreekbuis van de partij, beperkte zich tot de hoogst noodzakelijke berichtgeving, meestal om geruchten over haar vermeend ongenoegen tegen te spreken. Bovendien provo-ceerde Rex-leider Léon Degrelle in *Le Pays Réel* met verklaringen als zou de Mechelse concentratie alle eisen van Rex ingewilligd hebben.⁵⁸

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938 moest Clottens toegeven dat de Concentratie "niet ten volle" gegeven had wat ervan verwacht was: één zetel winst, met dertien op negenentwintig mandaten. Twee VNV-ers en evenveel Rexisten kwamen met hun groot aantal voorkeurstemmen in de gemeenteraad ten koste van twee op de lijst hoger geplaatste KVV-kandidaten. Clottens verdedigde de strategie, beweerde dat vooraf overleg was gepleegd met de geestelijke overheid, maar kon dit niet hard maken. Hij ontkende dat een volstreekte meerderheid van de Concentratie in Mechelen het doel was geweest. Het teleurstellende verkiezingsresultaat schreef hij toe aan het gebrek aan steun vanwege het ACW.⁵⁹

Paradoxaal genoeg was het gevaar van een socialistisch-liberale coalitie niet afgewend, maar vergroot. Het was aan de dissidentie van twee Vlaamsgezinde liberalen net voor het jaareinde te danken dat een heterogene 'rechtse' coalitie met nipt vijftien tegen veertien zetels de stad kon besturen. Aangezien Verbist vasthield aan het nationaal partijvoorzitterschap⁶⁰, werd het Mechels burgemeesterschap aan de zevenenzestigjarige Dessain overgelaten. Op 20 april 1939 viel de Concentratie in de gemeenteraad uiteen ten gevolge van de agitatie van de KVV

58. *Gazet van Mechelen*, 13 april, 20 juni, 23 en 27 juli, 6 en 7 september, 12 oktober 1938.

59. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/4, Verslag van Clottens over de gemeenteraadsverkiezingen, [oktober of november 1938]; nr. 219.2/4, Vergadering arrondissementele ACW-secretarissen, 10 november 1938.

60. Verbist kreeg van formateur Spaak in november 1937 een ministerportefeuille, wellicht Buitenlandse Zaken, aangeboden, althans volgens *Gazet van Mechelen*, 9 november 1937.

tegen het VNV tijdens de campagne voor de parlementsverkiezingen van 2 april 1939. De socialisten vroegen het ontslag van het college, maar de nipte bestuursmeerderheid van KVV, VNV, Rex en de twee afgescheurde liberalen bleef onder druk van de oorlogsdreiging standhouden.⁶¹

Het antwoord op de toenemende internationale spanningen zocht Clottens in een doorgedreven pacifisme. Tijdens de arrondissementele partijmeeting van 15 november 1936 stelde hij in antwoord op een rede van volksvertegenwoordiger Hendrik Marck dat militaire defensie voor een landje als België onbegonnen werk was.⁶² Van bij de eerste mobilisatie einde september 1938, zette Clottens zich in voor het welzijn van de soldaten. Vanaf oktober 1939 was hij actief in een steuncomité van het arrondissementeel Werkersverbond dat gemobiliseerden en hun familie met raad en daad bijstond.⁶³

De oorlog en zijn nasleep (1940-1961)

Na de bezetting van Mechelen op 17 mei 1940 trachtte Edward Clottens nog de stichting van parochiale werkliedenbonden te promoten, maar de vorming van de talrijke KWB-afdelingen zou pas na de oorlog goed op gang komen.⁶⁴ Daarnaast hield hij zich systematisch afzijdig van het openbaar politiek-, sociaal- en cultureel leven, maar achter de schermen ontwikkelde hij heel wat activiteiten, die koortsachtiger werden naarmate de opmars van de geallieerden vorderde.

Aangezien hij al onmiddellijk na de bevrijding van Mechelen op 4 september 1944, het plaatselijke partijleven mee in de richting van de vernieuwing stuurde, kunnen wij vermoeden dat Clottens tijdens de bezetting in nauw contact met Verbist de hervormingen van de christelijke arbeidersbeweging en de katholieke partij op lokaal vlak voorbereid heeft.⁶⁵ Als arrondissementeel ACW-secretaris verzamelde hij de militanten; enige tijd nam hij het arrondissementeel ACW-voorzitterschap waar. Als partijsecretaris van de katholieke partij richtte hij mee

61. *Gazet van Mechelen*, 30 juni, 27 juli en 26 november 1938; S. DEBOOSERE, *Mechelen in de Tweede Wereldoorlog*, Tielt, 1990, pp. 15-21.

62. *Gazet van Mechelen*, 16 november 1936.

63. KADOC, Archivalia [...], Arrondissementeel Werkersverbond, nr. 16, Hoofdbestuur, 14 oktober 1939.

64. Papieren Neefs, map Arrondissementeel Werkersverbond: mededelingen.

65. Volgens Gaston Eyskens hield Verbist tijdens de oorlog in min of meer besloten kring, onder andere in seminaries, voordrachten "over een nieuw politiek regime dat neerkwam op een koninklijke dictatuur" (G. EYSKENS, *De mémoires*, red. J. SMITS, Tielt, 1993, p. 159).

de arrondissementale en plaatselijke Christelijke Volkspartij (CVP) op, en verzorgde de redactie van de statuten. In die functie werd hij ambtshalve lid van de Bond van CVP-Provincie- en Gemeenteraadsleden van de Provincie Antwerpen.⁶⁶

Weldra werd Clottens geconfronteerd met de uitwassen van de naoorlogse zuiveringen. Van meetaf aan verdedigde hij het officiële CVP-standpunt dat zijn vriend Cyriel Neefs, die tijdens de bezetting schepen en korte tijd waarnemend burgemeester van Mechelen was geweest, niets kon aangewreven worden. De CVP verkoos de als schepen en burgemeester geschorste Neefs op 7 maart 1946 tot provinciaal senator, en bood hem de derde plaats aan op de kandidatenlijst voor de gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946. In december 1947 werd het gerechtelijk onderzoek zonder gevolg geklasseerd, maar de zaak had het politieke klimaat in Mechelen zodanig verziekt, dat de CVP pas begin 1959, na het sluiten van het schoolpact, een einde kon stellen aan haar oppositiekuur door een coalitie aan te gaan met de socialisten.⁶⁷

Net als na de Eerste Wereldoorlog zette Clottens zich achter de Vlaamse oudstrijdersverenigingen. Als gewezen voorzitter trachtte hij nieuw leven te blazen in het Mechelse Verbond VOS, dat net als elders door de collaboratie gehavend uit de oorlog was gekomen. Ook op nationaal vlak richtte hij met VOS-militanten die geen samenwerking met de bezetter konden aangewreven worden, het nationaal verbond opnieuw in. Begin juni 1945 verwierp hij in een omzendbrief de hervorming van 1941, waarbij de algemene leiding in handen was gekomen van één enkele persoon, en herstelde de democratische statuten van 1931 en 1934. Op 14 juni 1945 werd onder zijn voorzitterschap bij notariële akte de vzw Nieuw Verbond der Vlaamse Oud-strijders (NVVOS) opgericht. Om de band met het authentieke, vooroorlogse verbond te benadrukken werd de gewezen nationale leider Jan Huyberechts ondervoorzitter. Hij was een katholiek advocaat die bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1926 op een socialistische lijst had gestaan. Secretaris was Jan Fontaine uit Alsemberg, schatbewaarder de Antwerpse atheneumleraar en bestuurslid van de stedelijke KVHU Jozef Rombouts, en beheerder de Turnhoutse industrieel Leonard van Mierlo. Twee dagen later, in de nacht van 15

66. Papieren Neefs, map CVP, Uitnodigingen partijvergaderingen, 29 oktober 1944 en 4 maart 1945; map gemeenteraadsverkiezingen 1952; *Gazet van Mechelen*, 13 november 1945, 23 september 1946; *De Standaard*, 9 juli 1946.

67. S. DEBOOSERE, *Mechelen [...]*, pp. 31-50 en 109-135; Stadsarchief Mechelen, Verslag gemeenteraadszitting, 1 juni 1945, p. 124.

Neefs bleef provinciaal senator tot 15 juni 1965, vlak na de verkiezingen, toen hij de leeftijdsgrens bereikt had, en Mechels schepen tot 1970.

op 16 juni 1945, veroorzaakte een eerste aanslag zware schade aan de IJzertoren, hét symbool van de Vlaamse oud-strijders en de Vlaamse beweging.⁶⁸

Via het NVVOS behartigde Clottens de materiële belangen van de Vlaamse oud-strijders, en ijverde hij vanaf de eerste maanden na de oorlog voor de afschaffing van de doodstraf, de onmiddellijke toepassing van de wet-Lejeune voor alle politieke delinquenten om zo vervroegde vrijlating na één derde van de straf te bekomen, en gelijkschakeling van de strafmaat op basis van de in één specifiek proces uitgesproken minimumstraf. Andermaal was hij bij de eersten om amnestie in alle openheid te verdedigen. Hij steunde Verbist, die als volksvertegenwoordiger en nationaal partijvoorzitter op 4 december 1944 met de Leuvense hoogleraar en eerste opvolger voor de Senaat in het arrondissement Brussel Paul Struye, openlijk voor billijkheid bij de berechting van de kleine collaborateurs had gepleit.⁶⁹

Vanaf 7 oktober 1945 gaf het NVVOS het eigen ledenblad *De Vlaamsche Oud-strijder* uit. In het eerste nummer verkondigde Clottens dat er voor de VOS-militanten van 1914-1918 nooit een antithese bestaan had tussen Vlaanderen en België. Het NVVOS zou de materiële belangen van de oud-strijders behartigen en ook het Vlaamse volk optillen: "*Indien ooit het Vlaamse volk als volk zijn ondergang nabij was, dan was het wel gedurende de huidige wereldoorlog, waar onwaardige zonen van Vlaanderen het aandurfden te zeggen en te schrijven dat het Vlaams slechts een gewesttaal, en het Hoogduits, ook voor ons, de letterkundige en wetenschappelijke taal is*".⁷⁰ In *De Vlaamsche Oud-strijder* van 28 april 1946, dag van een 'Jeugdbedevaart van Eerherstel', repliceerde Clottens op interpellaties van de socialistische senator Edgard Missiaen, die het NVVOS als een bende incivieken bestempeld had, en daagde hem uit zijn beweringen met bewijzen te staven.⁷¹

Als nationaal voorzitter van het NVVOS trachtte Clottens opnieuw jaarlijkse IJzerbedevaarten te organiseren. De op 2 september 1945 geplande mis voor de

68. Papieren Neefs, map NVVOS, Pamfletten en brief vanwege NVVOS aan de kandidaten voor de parlementsverkiezingen van 1946; W. MOONS, *Het taboe [...]*, pp. 140-141; G. PROVOOST, *De Vossen [...]*, pp. 142-147.

69. De geruchtmakende redevoering *Gerechtigheid* werd enkele weken later in een brochure uitgegeven, en verscheen ook in de *Feestbundel Prof. A. Verbist*, Lier, [ca. 1952], pp. 137-146.

70. *De Vlaamsche Oudstrijder*, 7 oktober 1945 (citaat); G. PROVOOST, *De Vossen [...]*, pp. 146-147.

71. Missiaen beweerde op 10 april 1946 in de Senaat dat 80% van de nieuwe 'VOS-sen' in West-Vlaanderen incivieken waren. Clottens beloofde de senator 100.000 frank indien hij zijn beschuldigingen met 33 namen kon staven. Bovendien beklemtoonde hij dat het NVVOS van de socialistische eerste minister Van Acker de toelating verkregen had om *De Vlaamsche Oudstrijder* uit te geven.

zielenrust van alle slachtoffers van beide wereldoorlogen werd vrijdeld door protesten van de belgicistische Nationale Strijdersbond. De tweede aanslag die de IJzertoren op 16 maart 1946 totaal vernielde, bracht de ultieme stimulans tot de nieuwe bedevaarten. Vier dagen na de aanslag organiseerde het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond een protestbetoging en een meeting in Leuven. Het NVVOS reageerde resoluut tegen het voornemen van de liberale minister van Binnenlandse Zaken Auguste Buisserset na de Jeugdbedevaart van april 1946 om de bedevaartweide te onteigenen en er een 'vaderlands memoriaal' van te maken, en tegen de pogingen van de Nationale Strijdersbond om de IJzerbedevaarten over te nemen.⁷²

Ondertussen waren twee comités in wording die de IJzerbedevaarten wilden heropstarten. Het Voorlopig Comité voor het Herstel van het IJzerkruis ijverde voor de herinrichting van de niet-nationalistische bedevaarten uit de jaren 1920. Het wilde zich afzetten, niet alleen tegen wat er tijdens de bezetting in de toren gebeurd was, maar ook tegen de anti-Belgische en antidemocratische evolutie van de jaren daarvoor. Eén van de leiders van deze groep was Tony Herbert, een industrieel die vanaf 1941 over heel het land contactkernen had gesticht waarin de collaboratie veroordeeld en de naoorlogse politieke actie voorbereid werd. Zijn dagblad *De Nieuwe Standaard*, tijdelijk opvolger van *De Standaard*, had al op 20 maart 1946 een inschrijvingslijst geopend voor de heropbouw van de toren. Verder engageerden zich in het Voorlopig Comité de Leuvense hoogleraar Jules Cardyn, initiatiefnemer van de Jeugdbedevaart, en achter de schermen nationaal ACW-secretaris Paul-Willem Segers en de latere directeur van het Nationaal Instituut voor Radio-omroep Jan Boon.

Clottens raakte snel in conflict met Herbert, zowel over de houding tegenover de gewezen collaborateurs als over de uitgave van *De Nieuwe Standaard* en de IJzerbedevaarten. Hij beoogde het behoud van de traditionele ceremonie bij de IJzer als een herdenkingsplechtigheid met Vlaams-nationalistische inslag. Eind maart 1946 riep hij vooraanstaanden van apolitieke verenigingen en vertegenwoordigers van katholieke jeugdbewegingen in Antwerpen bijeen. Op 23 april werd een beheerraad samengesteld van de vzw Bedevaarten naar de Graven van de IJzer, bestaande uit oud-strijders van 1914-1918. Clottens werd secretaris en afgevaardigde-beheerder, naast de Gentse hoogleraar in de psychologie en de

72. Al werden voorstellen tot onteigening onmiddellijk na de bevrijding ook door katholieken zoals de burgemeester van Diksmuide gesteund (W. MOONS, *Het taboe [...]*, p. 65 en L. WILS, *Honderd jaar [...]*, Deel 3, p. 275). Over de hetze: G. EYSKENS, *De mémoires*, pp. 198-200; L. WILS, De aanloopperiode van Gaston Eyskens, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 53, 1994, nr. 2, p. 124.

psychiatrie Jan-Frans Fransen als voorzitter. Tot de beheerraad behoorden ook de voornaamste medestichters van het NVVOS: Jozef Rombouts, Leonard van Mierlo en later ook Jan Huyberechts.⁷³

Toen het Voorlopig Comité begin mei 1946 een oproep richtte tot het Vlaamse volk, voelde Clottens zich voorbijgestoken: *“Het NVVOS laat zich zulke uitsluiting niet welgevallen - geen enkel lid van onze beheerraad moet zich schamen voor zijn verleden”*. Hij verwees naar de al maandenlange besprekingen rond de vorming van een nieuwe beheerraad van de vzw Bedevaarten met een voor ieder bevredigende samenstelling, en stelde dat alle geïnteresseerden in het project zich tot die vzw dienden te richten.⁷⁴ Nationaal voorzitter van het Davidsfonds kanunnik Arthur Janssen steunde dit standpunt door te insinueren dat de vzw Bedevaarten de rechtmatige opvolger van het vooroorlogse IJzerbedevaartcomité zou zijn.⁷⁵

De wrijvingen zorgden voor vertraging, en de voor 18 augustus 1946 voorziene IJzerbedevaart ging niet door. Nadat de beheerraad van de vzw Bedevaarten, zoals beloofd na een initiatief van Clottens, op 21 juli 1948 aangevuld werd met leden van het Voorlopig Comité en andere ‘verruimers’, kwam de verzoening tot stand die noodzakelijk bleek om het verzet van de plaatselijke, provinciale en nationale overheden te breken. Dat dit verzet reëel was, bleek nogmaals omstreeks 15 november 1946 bij de huiszoeking door de Gerechtelijke Politie in de kantoren van het tijdelijk secretariaat van de vzw Bedevaarten in Brussel.⁷⁶

Na overleg met de bevoegde overheidsinstanties, en ondanks intimidaties en de laattijdigheid van de officiële toestemming, kon op 22 augustus 1948 de

73. *Belgisch Staatsblad, Bijlagen vzw*, 4 mei 1946 en 23 augustus 1947, Bedevaarten naar de Graven van de IJzer.

74. In het citaat is de insinuatie over het oorlogsverleden een toespeling op de activistische ‘jeugdzonde’ van Boon en op de openlijke antibelgische opstelling van Herbert tussen 1923 en 1934 (L. WILS, *Honderd jaar [...]*, Deel 3, pp. 275-277, citaat p. 277).

75. G. LINDEMANS, Jan-Frans Fransen als cultuurflamingant 1886-1975, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 44, 1985, nr. 4, pp. 233-234; L. WILS, *Honderd jaar [...]*, Deel 3, pp. 275-280.

76. De huiszoeking kaderde in het onderzoek tegen Clemens De Landtsheer, die tijdens de oorlog onverminderd actief was gebleven als secretaris van het IJzerbedevaartcomité (ADVNV, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1126/1/1, Tijdelijk secretariaat [Maurice Lauwers ?] aan Clottens, 15 november 1946). De vijandige sfeer blijkt ook uit de brief van 10 augustus 1946 van Clottens aan de ambassadeur van Frankrijk (ADVNV, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1126/1/1). Clottens bekloeg zich op 14 december 1948 bij een medewerker (C. De Landtsheer ?) over de tegenwerking bij het opsporen van vroegere sympathisanten: *“Vooroorlogse adressen zijn zeer gevaarlijk. Velen zijn verhuisd, en nog meer kunnen zich met de zaak niet meer bezighouden. Toen we die bladen ‘IJzertoren’ verzonden, zijn er een massa teruggekomen met vermeldingen ‘in ‘t kot’, ‘in ‘t concentratiekamp’, ‘nach den heimat’, enz. enz. Laat ons geen tweede maal zo’n blunder oplopen”* (ADVNV, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 611/3/5).

eenentwintigste IJzerbedevaart plaatsgrijpen.⁷⁷ Clottens verdedigde namens het NVVOS het optreden van Leopold III, kloeg de voor Vlaanderen noodlottige aanhoudende onrust en oorlogsmentaliteit aan, en pleitte voor bezinning “*in een decadente wereld waar een terechtstelling tot kermisattractie werd verlaagd. [...] Wij pleiten geen onschuld voor schuldigen, maar we kennen er anderen, die schuld dragen aan hun schuldigheid, wij maken onderscheid tussen idealisten en misdadigers; we kennen er die zwart geveerd werden om het getal uit kiesbelang af te ronden, of om vrijgekomen plaatsen aan vriendjes te kunnen geven*”.⁷⁸ Clottens bleek erin geslaagd te zijn de nieuwe bedevaarten te organiseren buiten de greep van zowel politieke partijen en organisaties als van extremistische groeperingen.

Clottens werd lid van het Gewestelijk IJzerbedevaartcomité van Mechelen, dat in juli 1950 gesticht was door onder andere gewestvoorzitter van het Davidsfonds Gerard de Hornois, advocaat A. Verschuere van de VTB, ACW-penningmeester Jan De Kock en Alfons Vanstappen, lid van het NVVOS, journalist, CVP-gemeenteraadslid, en later persattaché van Minister Jozef De Saeger en schepen van Mechelen.⁷⁹

De vzw Bedevaarten stelde zich op 8 april 1948 burgerlijke partij in de rechtszaak over de gedynamiteerde IJzertoren, en mandateerde Clottens om in haar naam op te treden tijdens het proces. Diezelfde dag werden acht verdachten aangehouden. Via de rechtbank eiste de vzw Bedevaarten van het gemeentebestuur van Kaaskerke, het dorp waar de toren gevestigd was, een schadevergoeding van twintig miljoen frank, maar aangezien niet kon bewezen worden wie de daders waren, ging de gemeentelijke overheid vrijuit.⁸⁰

Het onderzoek naar de opdrachtgevers en de daders van de aanslag verzandde in ingewikkelde procedurekwesties, en de twaalf verdachten, onder wie drie politici en één officier van het Belgisch leger, werden op 2 juni 1951 door het Hof van Beroep in Gent buiten vervolging gesteld. In augustus 1952 schreven Clottens en

77. De nummering hield in dat de vijf plechtigheden van 1940 tot 1944 niet erkend werden. Clottens kondigde de IJzerbedevaart aan in een persconferentie van 22 juli 1948, die ruime aandacht kreeg (*De Standaard*, 23 juli 1948, *Gazet van Mechelen*, 23 juli 1948, *Het Volk*, 23 juli 1948 enz.).

78. *Verslagboek 21e IJzerbedevaart 1948*, p. 33; *De Vlaamsche Oudstrijder*, 29 augustus 1948.

79. ADVN, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 170/1/3, Algemene vergadering Gewestelijk IJzerbedevaartcomité, 31 juli 1957; Nationaal propagandist van de IJzerbedevaart Lode Van Kerckhoven aan Alfons Vanstappen, 4 mei 1961.

80. Clottens maakte meermaals zijn beklag over de ‘beledigende’ houding van het Kaaskerkse gemeentebestuur (ADVN, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1058/1/1, Clottens aan CVP-minister van Binnenlandse Zaken Albert De Vleeschauwer, 27 juli 1950; nr. 1194/1/1, Clottens aan de burgemeester van Kaaskerke, 15 oktober 1953).

Clemens De Landtsheer, de secretaris van de vzw, die van oktober 1944 tot juni 1948 een gevangenisstraf uitzat als oorlogsburgemeester van Kaaskerke, de door het comité verspreide brochure *Het geding van de IJzertoren*. Aan de hand van gerechtelijke gegevens en verklaringen uit het strafdossier suggereerden zij dat de gewezen liberale minister Adolphe Van Glabbeke het onderzoek had bemoeilijkt door zowel de verdachten als de onderzoeksrechter onder druk te zetten. De brochure zorgde voor ophef in pers en parlement.⁸¹

Toen het comité besliste de toren weer op te bouwen, voerde Clottens de meeste onderhandelingen met de architecten, en organiseerde hij mee de collecten. Op 22 mei 1949 werd de eerste steen gelegd van de Pax-poort, die toegang gaf tot de bedevaartweide. Van 1950 tot 1954 steunden de homogene CVP-regeringen openlijk de IJzerbedevaarten, niet enkel door de aanwezigheid van ministers op de officiële plechtigheid, maar ook door middel van financiële bijdragen. De regering-Pholien zegde op 19 augustus 1950 een jaarlijkse subsidie van vijftien keer één miljoen frank toe. Op 16 april 1951 dankte Clottens aan het hoofd van een delegatie van het IJzerbedevaartcomité de eerste minister, en legde tegelijk een eisenbundel voor, met de eis voor respect voor het Nederlands als volwaardige taal in het leger, erkenning van het NVVOS als oud-strijdersvereniging en amnestie voor oud-strijders. Vanaf de eerste-steenlegging op 25 augustus 1952 volgde Clottens nauwgezet de bouwwerken aan de nieuwe IJzertoren.⁸²

Na uitvoerige discussie werden vanaf 17 april 1952 de leden van voor 1944 die door de repressie getroffen waren, opnieuw tot de vergaderingen van het IJzerbedevaartcomité toegelaten met raadgevende stem, en zij herkregen hun volwaardig lidmaatschap van zodra zij opnieuw in het bezit kwamen van hun burgerrechten.⁸³ De Landtsheer werd in juni 1953 op initiatief van filoloog Jozef Goossenaerts officieel herbenoemd tot secretaris “zonder afbreuk te willen doen aan de verdiensten van Clottens”, die de handen vol had als afgevaardigd-beheerder.⁸⁴

81. Onder de verdachten de gewezen CVP-senator en -burgemeester van Houthulst en later BSP-parlementslid Hubert de Groote, twee liberale gemeenteraadsleden en een kapitein van de Ontmijningsdienst van het Belgisch leger, zoon van een op rust gesteld luitenant-kolonel (*Het geding van de IJzertoren*, s.l., [1952], 91 p.(+ ill.); W. MOONS, *Het taboe [...]*, 159 p.(+ill.) is een wat warrig verhaal aan de hand van krantenartikels van deze journalist).

82. Verslagboek 25ste IJzerbedevaart 1952, pp. 79-85; G. LINDEMANS, Jan-Frans Fransen [...], pp. 233-234. Clottens zat de Kunstcommissie voor die waakte over de ontwerpen en de uitvoering van de werken (ADV.N, Archief vzw Bedevaarten [...], 1255/4/7, Verslagen Kunstcommissie, 13 en 20 februari 1952 enz.). De nieuwe toren werd ingewijd op 22 augustus 1965.

83. ADV.N, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1058/2/1, Clottens aan de leden van het IJzerbedevaartcomité, 17 april 1952.

84. ADV.N, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1194/1/1, Motie van J. Goossenaerts aan het IJzerbedevaartcomité, 17 juni 1953.

Naarmate de volgende jaren de IJzerbedevaarten weer tot bloei kwamen, trachtten de politieke partijen greep te krijgen op de manifestaties. Dit verontrustte onder andere Jozef Van Overstraeten, voorzitter van de Vlaamse Toeristenbond. Hij ontwierp op 2 december 1953 een motie die stelde dat het comité uitsluitend mocht bestaan uit figuren *“die volkomen los staan van de leiding of administratie van partijpolitieke of para-partijpolitieke organisaties”*. Al verklaarde Van Overstraeten uitdrukkelijk dat hij geenszins Edward Clottens viseerde, toch weigerde de voorzitter van de Vlaamse Automobilistenbond Jozef Clottens zijn steun voor de motie.⁸⁵

Op 9 februari 1957 keurde een geestdriftig IJzerbedevaartcomité de terugkeer van Filip de Pillecyn goed, en werd historicus Arthur de Bruyne samen met jongere, radicale Vlaams-nationalisten opgenomen. Bij de bedevaart van 18 augustus 1957 werd Frans Daels tot ere-voorzitter aangesteld. Daels, oorlogsvrijwilliger 1914-1918, stichter van het Secretariaat der Katholieke Vlaamse Hoogstudenten en één van de oprichters van Heldenhulde, had als voorzitter de IJzerbedevaarten ook tijdens de Tweede Wereldoorlog in beperkte vorm laten doorgaan. Hij was in september 1940 toegetreten tot de Raad van Leiding van het VNV, maar protesteerde in brieven aan Vlaamse en Duitse instanties tegen de houding van de bezetter, de deportaties en de censuur. Bij de bevrijding was hij ondergedoken, en daarna uitgeweken naar Zwitserland. In 1946 was hij bij verstek ter dood veroordeeld. Nadat Daels het ere-voorzitterschap aanvaard had, blokkeerde de regering de uitbetaling van de in de begroting ingeschreven subsidies van één miljoen voor de jaren 1957 en 1958, aangezien zij *“van oordeel was dat het onmogelijk was een toelage uit te betalen aan een organisatie die als voorzitter een persoon had gekozen die door het Belgisch gerecht, bij verstek, ter dood was veroordeeld”*. Toen Daels daarop publiek verklaarde dat hij niet meer aan politieke activiteiten zou deelnemen, werd dit door de liberale minister van Openbare Werken en Wederopbouw Omer Van Oudenhove geïnterpreteerd alsof hij het ere-voorzitterschap niet aanvaardde, en werden de gelden toch overgemaakt.⁸⁶ Vanaf 1959 boog een

85. Jozef Van Overstraeten verzocht Jozef Clottens om de steun van Davidsfonds-voorzitter Eduard Amter te vragen. Wellicht is ook dit niet gebeurd. Jozef Clottens maakte van de gelegenheid gebruik om nogmaals aan te dringen op zijn vervanging aan het hoofd van de VAB (ADV, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1194/1/1, Ontwerptekst van Van Overstraeten aan Jozef Clottens van 2 december 1953, incl. bijvoegsel dd. 7 december 1953 over de positie van Edward Clottens; Jozef Clottens aan Van Overstraeten, 15 december 1953).

86. Voor het comité bleef Daels volwaardig ere-voorzitter en waren de verklaringen vanwege de regeringsleden er enkel *“om hun beslissing minder zwaar te maken”* (ADV, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1256/4/1, O. Vanaudenhove aan Adiel Debeuckelaere van het IJzerbedevaartcomité, 11 februari 1959 (citaat); Comitévergaderingen, 9 februari, 15 juni, 18 augustus 1957, 14 februari, 11 april, 9 mei en 12 december 1959).

Voorlopige Propagandacommissie zich over een verdere verjonging van het IJzerbedevaartcomité.⁸⁷

Clottens raakte ook betrokken bij het heropstarten van de krant *De Standaard*. Kort voor de bevrijding waren de belangrijkste eigenaars ervan, onder wie de weduwe van minister Gustaaf Sap, benaderd door de industriëlen Léon Bekaert en Tony Herbert, die voorzagen dat de krantengroep na het vertrek van de bezetter moeilijkheden zou krijgen. De nv De Standaard werd inderdaad in september 1944 onder sekwester geplaatst omdat zij onder druk van de Duitsers *Het Algemeen Nieuws* had uitgegeven. Hierop sloten de eigenaars een overeenkomst met de groep-Bekaert-Herbert, waarbij die voor een beperkte vergoeding en met de overname van het personeel en de infrastructuur van het bedrijf, gedurende een periode van twee jaar de dag- en weekbladen opnieuw mocht uitgeven. Op 5 oktober 1944 startte de nv De Gids hiermee, maar onder politieke druk werd het gezaghebbende dagblad, vlaggeschip van de vooroorlogse uitgeverij, omgedoopt tot *De Nieuwe Standaard*.

Naarmate de einddatum van de overeenkomst naderde, groeide bij de *Standaard*-eigenaars de wens om de titels opnieuw in eigen beheer uit te geven. Einde oktober 1946 werd het sekwester gelicht, en aangezien De Gids niet goedschiks wilde wijken, werd Jozef Clottens, broer van Edward en sinds 1934 beheerder van de nv, op pad gestuurd om discreet steun te zoeken bij 'vooraanstaande Vlamingen'. Jozef Clottens nam contact op met volksvertegenwoordiger Verbist, zowat de enige katholieke personaliteit die De Gids niet was gevolgd, maar die haakte snel af onder druk van kardinaal Van Roey en van de CVP-leiding.

De *Standaard*groep zette evenwel door, en op 22 maart 1947 behoorde Edward Clottens met provinciaal senator Cyriel Neefs tot de acht stichtende leden van vzw De Schakel, die als verantwoordelijk uitgever de vooroorlogse periodieken zou verzorgen, maar geen administratieve, financiële, commerciële of technische verantwoordelijkheid droeg. Net als het NVVOS, waarmee zij van bij het begin nauwe banden had en van wie zij materiële hulp kreeg, stelde De Schakel onder impuls van de gebroeders Clottens de Vlaamse belangen boven de Belgische, was zij in beginsel partijpolitiek ongebonden maar wel katholiek en Vlaams, kloeg zij de repressie aan, en opteerde zij voor een Europese samenwerking. Op 15 april

87. Toen vanaf mei 1957 de Vlaamse jeugdbewegingen met een door de katholieken gedomineerd jeugdcomité voor de IJzerbedevaart het jeugdgedeelte van de bedevaart op zich namen, konden zij rekenen op de sympathie van Clottens, die voorstelde statuten op te maken om de verhouding tussen het bedevaart- en het jeugdcomité te regelen (L. SCHOKKAERT, De katholieke jeugdbewegingen en de IJzerbedevaart 1945-1960, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 45, 1986, nr. 1, pp. 51-52).

1947 kon De Schakel de volkseditie *Het Nieuwsblad* opnieuw doen verschijnen, op 1 mei gevolgd door *De Standaard*. Van meetaf zette zij zich af tegen concurrent *De Nieuwe Standaard*, die zich op 1 april 1947 omdoopte tot *De Nieuwe Gids*. Die had weliswaar systematisch voor matiging en beperking van de repressie gepleit en was één der voorvechters van de verruiming in de CVP geweest, maar distantieerde zich van het Vlaams-nationalisme en pleitte voor 'Vlaanderen in België'. *De Standaard* zou weldra haar concurrent overschaduwen. Nadat de krantengroep opnieuw vaste voet had gekregen, deemsterde De Schakel weg, en werd zij in mei 1949 ontbonden.⁸⁸

Op 20 maart 1947 werd volksvertegenwoordiger Alfons Verbist minister van Volksgezondheid en van het Gezin in de BSP-CVP-regering-Spaak-Eyskens. Hij vertrouwde aan Clottens de functie van privé-secretaris toe. Tegen de zin in van de socialistische coalitiepartner nam Verbist het wetsvoorstel over van CVP-volksvertegenwoordiger Alfred de Taeve om de grote woningnood, zo vlak na de oorlog, te lenigen.⁸⁹

Binnen de coalitie waren nog heel wat andere discussiepunten: het vrouwenstemrecht voor de parlementsverkiezingen, dat op 26 juli 1948 wettelijk geregeld werd, en vooral het onderwijs- en het repressieprobleem. CVP-senator Paul Struye, die met Verbist al op 24 december 1944 gepleit had voor billijkheid bij de berechting van de kleine collaborateurs, lag als minister van Justitie onder vuur. Het voornemen van de regering om een einde te maken aan de uitvoering van de doodstraf, leidde tot ernstige politieke verwickelingen. Na interpellaties van de minister en rumoerige betogingen van verzetslieden, sprak het socialistische partijbureau zich uit tegen de toepassing van de wet-Lejeune voor politieke delinquenten. Toch kwam op 14 juni 1948 de eerste wet op de epuratie tot stand. Bij de individuele en collectieve genademaatregelen, herzieningen, in-eer-herstellingen en weder-in-dienstnemingen fungeerde Edward Clottens als privé-secretaris van minister Verbist en jarenlang als NVVOS-voorzitter, afgevaardigd-beheerder van het IJzerbedevaartcomité en broer van nationaal Davidsfonds-bestuurslid Jozef Clottens als dé aangewezen tussenpersoon.⁹⁰

88. G. DURNEZ, *De Standaard [...], Deel 1*, pp. 511-512 en 530-537; *Deel 2*, Tielt, 1993, pp. 20-25; L. WILS, *Honderd jaar [...], Deel 3*, pp. 278-280.

89. Door deze wet, die op 29 mei 1948 met een wisselmeerderheid van CVP en liberalen goedgekeurd werd, ontvingen de bouwers van goedkope gezinswoningen premies van de overheid, afhankelijk van de gezinslast.

90. L. WILS, *Honderd jaar [...], Deel 3*, p. 270.

Voorbeelden van bemiddeling: AMVC, Inschrijvingsnummer 91493, nrs. 12, 5-7 en 27, Letterkundige Emmanuel De Bom aan Clottens over het verzoek tot gratie voor een veroordeelde, 5 en 20 december 1947, 25 februari 1948; ADVN, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1249/1/1, C. De Landtsheer (die tot zeven jaar gevangenisstraf veroordeeld was) aan Clottens, 9 mei 1948.

De omzetting van de doodstraf in levenslange hechtenis voor enkele oud-Rexisten begin november 1948 veroorzaakte nieuwe straatbetogingen, en om de val van de regering te vermijden bood Struye op 18 november 1948 zijn ontslag aan. De regeringscrisis werd op 27 november opgelost door de vervanging van haar meest radicale voorstanders van amnestie, Struye én Verbist.⁹¹

Bij de parlementsverkiezingen van 17 februari 1946 was door de herverkiezing van Verbist tot volksvertegenwoordiger en de aanduiding van Neefs tot provinciaal senator, de beloftevolle Jos De Saeger buiten de prijzen gevallen. Die accountant, gewezen nationaal KAJ-propagandist en stichter-voorzitter van het Katholiek Jeugdfront had zich tijdens de bezetting doen opmerken als één van de belangrijkste vernieuwers van de partij. Ontgoocheld had hij in 1946 bedreigd met een overstap naar de middenstand. Een nationale ACW-delegatie kreeg in november 1946 bij haar bezoek aan Mechelen te horen: *“Spijts al hun gebreken blijven Neefs en Clottens de mannen met politieke ervaring”*.⁹²

Bij de parlementsverkiezingen van 26 juni 1949 kon De Saeger zich verzekeren van de steun van de gezaghebbende nieuwe arrondissementale ACW-voorzitter Jef Keuleers. Die bekloeg zich enkele dagen voor de verkiezingen bij de nationale ACW-leiding *“over de moeilijkheden die hij heeft ondervonden met de groep Verbist-Neefs-Clottens, die zeer sterk lijkt”*.⁹³ Aangezien voor het eerst sinds 1936 in Mechelen vier CVP-volksvertegenwoordigers verkozen raakten, was De Saeger, die op de strijtplaats stond, er ditmaal wél bij.

91. G. EYSKENS, *De mémoires*, pp. 227-228.

Verbist promoveerde tot doctor in de opvoedkunde (RUGent, 1931), was Mechels gemeenteraadslid (1927-'38 en 1946-'58) en schepen (1933-'38), bleef partijvoorzitter tot de hervorming in 1945 tot CVP, bereidde als voorzitter van de Katholieke Vlaamse Kamergroep (1950) de oprichting van het Centrum-Harmel in 1952 voor, was lid van de Raadgevende Interparlementaire Benelux-Raad (1957-'61) en bleef volksvertegenwoordiger tot 1961.

92. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/5, Bezoek delegatie ACW-nationaal aan Mechelen, 29 november 1946.

Jozef 'Jos' De Saeger, geboren te Boom op 3 augustus 1911, werd Mechels gemeenteraadslid (1946), volksvertegenwoordiger (1949), schepen van Openbare Werken (1959), tijdens het ministerschap van Spinoy waarnemend burgemeester van Mechelen (1961) en voorzitter van de Vlaamse vleugel van de CVP (1961), tot hij minister van Openbare Werken (1965) en daarna minister van Volksgezondheid en het Gezin (1973) werd. Sinds hij in 1977 een punt zette achter zijn politieke loopbaan woont hij teruggetrokken te Mechelen (H. CROL en H. DE LANNON, *Verleden en heden van de Mechelse CVP. De christen-democratie in het arrondissement Mechelen (1830-1988)*, Mechelen, 1988, p. 88).

93. KADOC, Archief ACW, nr. 166.1/5, Bezoek delegatie ACW-nationaal aan Mechelen, 23 maart 1948.

Door de beslommeringen rond het NVVOS en de IJzerbedevaarten achtten zowel de nationale CVP- als ACW-top extra ondersteuning voor Clottens noodzakelijk. Het was hen niet ontgaan dat hij weinig terecht bracht van het voorzitterschap van het arrondissementeel Politiek Comité van het ACW, dat sinds juni 1945 de ideologie in beleidslijnen moest omzetten.⁹⁴ Vanaf 1949 werd hij als arrondissementeel CVP-secretaris bijgestaan door een adjunct, Constant De Clercq, die toen werkzaam was aan de Informatiedienst van het ACW.⁹⁵

Als overtuigd Leopoldist steunde Clottens het Arrondissementeel Comité van de Volksraadpleging, dat met petitie handtekeningen verzamelde ten gunste van de Koning. In maart-april 1951 bereidde Clottens mee de oprichting voor van een stedelijke en gewestelijke Vlaamse Volksbond. Deze wou als voortzetting van de vooroorlogse prestigieuze Katholieke Vlaamse Landsbond de contacten bestendigen met de afdelingen van NVVOS, Vlaams Economisch Verbond, IJzerbedevaartcomité, Hoogstudentenverbond, VTB enz.⁹⁶

In 1951 werd Clottens door zijn adjunct Constant De Clercq opgevolgd als arrondissementeel CVP-secretaris. Als ere-secretaris bleef hij in het CVP-bestuur van stad en arrondissement door zijn contacten tot aan zijn dood een groot moreel gezag genieten. Hij leverde nog wel hand- en spandiensten aan het Jongenstehuis, de CVP en het ACW, maar de leidinggevende functies liet hij aan anderen. De arrondissementele afdeling van het Comité voor Vrijheid en Democratie dat vanaf 1954 ageerde tegen de onderwijspolitiek van de linkse regering-Van Acker, werd geleid door Verbist, met De Clercq als secretaris. Ook in de stad Mechelen nam Clottens geen functies aan de partijtop meer waar.⁹⁷

Met 103 personen, onder wie zijn broer Jozef, ondertekende Edward Clottens einde 1956 een verzoekschrift aan eerste minister Van Acker om aan de in 1946 bij verstek ter dood veroordeelde Frans Daels, die op 7 januari 1957 vijfenzeventig jaar oud zou worden, toegang tot het land te verlenen. Dit verzoek werd niet

94. KADOC, ACW-archief, nr. 220.1/1, Nota vergadering arrondissementele secretarissen, 7 juni 1945; nr. 166.1/5, Bezoek van delegatie ACW-nationaal aan Mechelen, 24 mei 1946 en 23 maart 1948.

95. Gesprek van de auteur met C. De Clercq, 22 januari 1996 (°Eigenbilzen, 12 december 1923), die gemeenteraadslid van Willebroek (1953), provincieraadslid (1958), senator (1965), quaestor van de Senaat (1971) en ere-senator (1988) werd.

96. Papieren Neefs, map Vlaamse Volksbond Mechelen, Uitnodigingen vergaderingen 10 maart en 10 april 1951; ADVN, Archiefvzw Bedevaarten [...], nr. 1058/1/1, Steunlijst Arrondissementeel Comité van de Volksraadpleging.

97. Papieren Neefs, map Comité voor Vrijheid en Democratie, Verslag werkcomité, 22 februari 1955.

ingewilligd door de toenmalige socialistisch-liberale regering, maar wel in 1959, toen de CVP opnieuw deel uitmaakte van de regering.⁹⁸

Naar jarenlange gewoonte bleef Clottens eens per week als afgevaardigd-beheerder naar het secretariaat van het IJzerbedevaartcomité in Diksmuide reizen, zolang zijn gezondheid, die na een heelkundige ingreep begin 1955 zijn werkzaamheden bleef hinderen, dit toeliet.⁹⁹ Kort voor zijn dood werd hij 'tijdelijk' vervangen door Maurice Lauwers. Die trouwe medewerker had de na de bevrijding gefusilleerde Karel De Feyter opgevolgd als algemeen secretaris van de Vlaamse Oud-strijdersbond, en zou na Clottens het NVVOS blijven leiden tot aan zijn schielijk overlijden in 1978. Zwaar ziek en tegen het advies van zijn geneesheren in, deed Clottens op de vierendertigste IJzerbedevaart van augustus 1961 zowat zijn laatste publiek optreden.

Edward 'Warre' Clottens, die ongehuwd was gebleven, stierf op 17 september 1961 in Mechelen, 70 jaar oud. Tijdens zijn begrafenis werd voor tal van prominenten geciteerd uit het testament van één van zijn begeesterende voorbeelden, de gesneuvelde frontsoldaat Lodewijk de Boninge: *"Ik bemin België, maar veel liever zou ik van hierboven lezen op mijn graf: Hier ligt een Vlaming!"*¹⁰⁰

Besluit

Niettegenstaande zijn bekendheid als oud-strijder 1914-1918 en zijn contacten binnen de Vlaams-christelijke arbeidersbeweging heeft Edward Clottens nooit een politiek mandaat aanvaard.

Evenmin heeft hij op een verkiezingslijst willen figureren, alhoewel het hem herhaaldelijk aangeboden werd.¹⁰¹ Liever liet hij zijn invloed gelden via de organisaties waarin hij actief was. De functies van secretaris van het arrondissementeel

98. KADOC, Papieren Segers, nr. 10.7.1.3 (met dank aan L. Wils); M. BOEY, *Daels, Frans*, in: *Encyclopedie [...]*, deel 1, pp. 361-362.

99. Gesprek van de auteur met C. De Clercq, 22 januari 1996; ADVN, Archief vzw Bedevaarten [...], nr. 1126/1/1, Clottens aan C. De Landsheer, 29 april 1957.

100. Verslag 35ste IJzerbedevaart 1962, pp. 100-102; *Gazet van Mechelen*, 18 en 21 september 1961.

L. de Boninge (°1896) sneuvelde bij Nieuwpoort op 7 mei 1918. Het citaat is afkomstig uit zijn testament dat gevonden is in zijn doorschoten brieven.

101. Voor de verkiezingen voor de provincieraad in 1925 en de senaat van 1929 werd Clottens door het bestuur van het Mechels Werkersverbond getipt als mogelijk kandidaat. Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1932 weigerde hij nog voor de stemming over de werkliedenkandidaten (KADOC, Archivalia [...], Mechels Werkersverbond, nr. 10, Hoofdbestuur, 26 augustus 1925 en 31 januari 1929; nr. 3, Middenraad, 7 juli 1932.

Werkersverbond, kort na de bevrijding van de KVV, en tenslotte van de CVP, waren politiek geladen, en overstegen ruim de administratieve taken. De politieke secretaris bereedde met ruime zelfstandigheid het dagelijkse, ook financiële beheer, kon zijn invloed laten gelden bij de samenstelling van de lijsten en de verdeling van de mandaten¹⁰², en genoot bij inhoudelijke discussies over een groot aanzien. Bovendien verzorgde Clottens als arrondissementeel propagandaleider alle verkiezingscampagnes. Clottens was allerm minst een redenaar, maar hij kon rekenen op Verbist, die een onovertroffen spreker was. Het ‘pacifisme’ van Clottens betekende geenszins dat hij afkerig was van actie. Zijn antimilitarisme, met pleidooien voor totale ontwapening, kaderde eerder in de context van de IJzerbedevaartleuze ‘Nooit meer oorlog’.¹⁰³

Een constante is de driehoeksverhouding tussen de ‘minimalist’ Van Isacker en de federalisten Verbist en Clottens. Dit triumviraat had vanaf 1918 in de christelijke arbeidersbeweging, en zeker vanaf het einde van de jaren twintig in de katholieke partij over heel het arrondissement de macht in handen. Zelfs Ridder Charles Dessain, ‘burgemeester-voor-het-leven’, senator, partijvoorzitter tot 1936, oorlogsheld, Belgisch patriot en groot stemmentrekker, was voor hen vanaf 1932 geen partij meer.

Uiteraard geloofde Van Isacker in het Vlaams minimumprogramma van 1918, maar veel verder wou hij niet gaan. Al gaf hij “*de zware tekorten op parlementaire gebied*” toe, toch geloofde hij in de trage maar zekere weg om door wetgeving de Vlaamse ontvoogding te bekomen binnen het Belgische kader.¹⁰⁴ Toen aan het begin van de jaren dertig bij de realisatie hiervan, stukje bij beetje, tegelijkertijd bleek dat de Vlaamse kwestie daarmee niet ‘definitief en volledig’ opgelost raakte, lieten Verbist en Clottens het taalflamingantisme voorgoed achter zich. Zij geloofden dat één enkele verregaande maatregel, het omvormen van België tot een

102. Zulke aangelegenheden werden grondig voorbereid op vertrouwelijke bijeenkomsten met enkele bestuursleden onder leiding van Verbist (Papieren Neefs, map Arrondissementeel Werkersverbond, Vertrouwelijke nota van Verbist en Clottens aan de partijbestuursleden van ACW-strekking, 17 februari 1925).

103. L. VANDEWEYER, Herman Van den Reeck: pacifist in een gewelddadige beweging?, in: *Wetenschappelijke Tijdingen, Herman Van den Reeck (1901-1920) en de anti-burgerlijke strekking in de Vlaamse Beweging na de Eerste Wereldoorlog, Colloquiumnummer, UFSIA, 9 december 1995*, jg. 55, 1996, bijzonder nummer, pp. 37-69, i.c. p. 60.

104. PH. VAN ISACKER, *Tussen staat en volk. Nagelaten mémoires*, Antwerpen, 1953, pp. 237-243, i.c. p. 237: “*Het extremisme had ik steeds beslist bestreden*”. Deze geschriften uit 1942-'44, door de familie postuum uitgegeven, brengen een uniek beeld van het nationale en Mechelse politieke leven tijdens het Interbellum, heel bruikbaar mits kritische benadering.

federale staat met ruime Vlaamse autonomie, de enige uitweg was. Vanaf 1929 begon Clottens openlijk 'de mandatarissen' te bekritisieren in interpellaties aan het adres van Van Isacker. Verbist, nochtans zélf sinds 1927 Mechels gemeenteraadslid en vanaf 1932 parlementariër, sprong op de kar, en beiden radicaliseerden alle partij-instanties. Toen de ontevredenheid groeide naarmate de economische- en daarna de internationale- en gezagscrisis toesloegen, en zijn vrienden Verbist en Clottens toenadering zochten tot het VNV en Rex, stapte een teleurgestelde Van Isacker in februari 1938 uit de politiek.

Bij het verdwijnen van Van Isacker ontstond een nieuw driemanschap, met Cyriel Neefs. Het verschilde essentieel van het vorige omdat het verder wou gaan dan het minimumprogramma, openlijk aanleunde bij het radicaal Vlaamse ideeëngoed, en zonder schroom de Nieuwe Orde-terminologie overnam. Het drietal was in 1938 de voornaamste architect van een controversiële kartellijst van de KVV met het VNV, dat in de Mechelse regio kon rekenen op Ward Hermans, en met Rex. Nog datzelfde jaar greep de coalitie met de hulp van enkele afgescheurde liberalen de macht in Mechelen, de aartsbischoppelijke hoofdstad. Clottens minimaliseerde de symboolwaarde ervan voor heel het land op het moment dat een nieuwe fascistische staatsorde op het punt stond het land te overrompelen.

Gebukt onder kritiek in eigen middens, heeft Clottens snel de gevaren van het 'flirten met extreem-rechts' moeten ondervinden. Begin 1939 al barstte de coalitie, en tot een politieke patsituatie in het Mechelse stadsbestuur kwam het net niet omdat de toenemende oorlogsdreiging alle aandacht opeiste. Daarna distanteerde Clottens zich van de Nieuwe Orde, al zorgde hij met Verbist, die zijn autoritaire trekjes zou blijven koesteren, voor de essentiële ruggesteun achter de schermen voor het beleid, vooral dat van oorlogsschepen Neefs.

Door zich tijdens de Tweede Wereldoorlog net als Verbist bewust uit het openbare leven te houden, kon Clottens onmiddellijk na de bevrijding als een van collaboratie gespaard gebleven Vlaamsgezind militant én partijfunctionaris de draad weer opnemen. Dit was van belang voor het vlotte herstel van de instellingen ACW en CVP, en eigenlijk van de hele christen-democratie en de Vlaamse beweging in het arrondissement Mechelen. Clottens slaagde erin de Vlaamse beweging mee op een nieuw spoor met toekomst te zetten. Dit gaf kansen aan een jonge generatie Vlaamsgezinde christen-democratische toppolitici met Jos De Saeger en Robert Vandekerckhove. Zij zouden een leidende rol spelen bij de grondwetsherzieningen van de jaren zeventig, die naar een geregionaliseerd en finaal in de beginjaren negentig naar een federaal België zouden leiden, wat door Clottens zo verhoopt werd.

Verbist werd kortstondig minister, met Clottens als kabinetssecretaris. Die wijdde zich later aan de verdediging van de Vlaamsgezinde oud-strijders en het gebeuren rond de IJzerbedevaarten en hun toren. Het driemanschap Verbist-Neefs-Clottens

ruimde slechts schoorvoetend de baan, tot ergernis van de jonge krachten. Pas aan het einde van de jaren veertig bleek haar macht gebroken ten voordele van de tandem De Saeger-Vandekerckhove.

Zonder Vlaams-nationalisten te zijn in de huidige betekenis en context, waren Edward en zijn broer Jozef Clottens voor hun tijdgenoten agitatoren die streefden naar verregeande amnestie, de (her)inrichting van de IJzerbedevaarten en de (her)uitgave van *De Standaard*. Een overstap naar een Vlaams-nationalistische partij hebben zij niet overwogen, noch zagen zij de vernietiging van België als doel voor ogen, wel haar omvorming tot een federale staat. Hier week hun standpunt af van dat van de meeste collaborateurs, voor wie zij evenwel van meetaf aan ruim begrip toonden. Die solidariteit vormde het knelpunt met de bestuursleden van het Voorlopig Comité rond Herbert, die in het verzet hadden gestaan, terwijl Edward Clottens zich met zijn medestanders van de vzw Bedevaarten 'alleen maar' buiten de collaboratie had gehouden.

Clottens was te diep geworteld in de katholiek-Vlaamse middens om de christen-democratische beweging de rug toe te keren. Hij was ervan overtuigd dat zijn agitatie in eigen kring, en de daarmee bereikte radicalisering van de katholieke Vlaamse politieke en sociale beweging meer vruchten zouden afwerpen dan een dissidentie naar de Vlaams-nationalisten toe. De door hem geforceerde openheid van de katholieke partij ten opzichte van de voorstanders van het federalisme vanaf 1930, leidde door de schoolstrijdatmosfeer van 1932 tot de overgang van ook prominente katholieke Vlaams-nationalisten naar de katholieke partij; daardoor scoorden de Vlaams-nationalisten tot 1940 electoraal onder het Vlaams gemiddelde, en werden zij tot 1938 uit de Mechelse gemeenteraad gehouden.¹⁰⁵ Uit het verhaal blijkt overigens hoe belangrijk de christelijke arbeidersbeweging was voor het vlaamsbewust maken van de bevolking. Haar Mechelse voorman Edward Clottens schuwde in zijn Vlaamse en sociale strijd de confrontatie niet. Hierin schilde de kracht van het morele gezag dat hij tot aan zijn dood in Vlaamsgezinde katholieke kringen bleef genieten.

HERWIG DE LANNOY

RUIMTEVAARTSTRAAT 15, B-2800 MECHELEN

105. Enkel in 1929 en 1939 raakte een Vlaams-nationalist in het arrondissement Mechelen tot volksvertegenwoordiger verkozen. Bij de senaatsverkiezingen vormde het één kiesarrondissement met Turnhout, dat veruit voor de meeste Vlaams-nationale stemmen zorgde (Th. VAN HEMELEDONCK, *De geschiedenis [...]*, pp. 137, 228, 328-331, 345 en 376-382; R. DE SMET, R. EVALENKO en W. FRAEYS, *Atlas des élections belges 1919-1954*, Brussel, 1958, pp. 14-15, 29-34 en 294-295).